

HA ÉN NEM ÉGEK, TE NEM ÉGSZ ÉS MI NEM ÉGÜNK... MITŐL OSZLIK A SÖ- SÖTÉT?

(NAZIM HIKMET)

BULÁNYI GYÖRGY

FATIMAI HISZEKEGY

Hiszek az egy Istenben. Hiszem, hogy nem volt soha kezdete, és nem lesz soha vége. Hiszem, hogy időtlenül létezik. Hiszem, hogy láthatatlanul és tapasztalhatatlanul létezik, és hogy nem olyan, mint a látható és tapasztalható világ. Hiszem, hogy nincsen létrehozó oka, mert időtlenül és anyagtalanul önmagától létezik; Ő az önmagában való Élet. És Tőle van minden, ami van. Élettelen és élő, és minden Tőle kapta a létezését. Ő a teremtő oka mindennek, ami van.

Hiszem, hogy az Isten – szeretet. Hiszem, hogy az Ő senkitől sem kapott, időtlenül birtokolt élete – a szeretet élete. Hiszem, hogy az Ő élete a szeretet közösségi, családi élete. Hiszem, hogy az Isten időtlenül odaadja teljes önmagát. Hiszem, hogy aki odaadja önmagát, az az Atya. Hiszem, hogy akinek odaadja önmagát, az a Fiú. Hiszem, hogy az, akit az Atya odaad a Fiúnak, az a Lélek. Hiszem, hogy a mindent odaadás nem áll meg a Fiúnál. Hiszem, hogy az Atyától a Lelken keresztül ez a Lélekkel megajándékozott Fiú visszaadja teljes önmagát az Atyának. Hiszem, hogy a Fiúévá lett Lélek eközben visszaáramlik az Atyához. Hiszem, hogy ebben az időtlen és szünetet nem ismerő áramlásban áll fenn az Isten szentháromságos élete. Hiszem, hogy ebben a szeretet-körforgásban kielégül az Isten adásigénye és kapásigénye is. Hiszem, hogy az Istennek ennek következtében nem hiányzik semmi. Hiszem, hogy így birtokolja az oszthatatlan létteljességet, az isteni mindent. Hiszem, hogy ebben a mindent adó közösségben az Isten mértékét nem ismerően boldog. Hiszem, hogy nem hajthatja semmi kényszer. Hiszem, hogy tökéletesen szabadon adja oda magát teljesen és mindenestől. Hiszem, hogy ennek semmi más oka nincsen, csak ő, tehát csak az, hogy Ő ilyen. Csak az, hogy Ő maga a Szeretet. Hiszem, hogy nincs emberi szó, amely teljesebben tudná kifejezni, hogy mi Ő: a szeretet az Isten, és az Isten – Szeretet.

KOINÓNIA

XIX. évfolyam 12. szám
2012. december

A Koinónia régebbi számai elérhetők:
www.faragoferenc.webnode.hu

Bulányi György, Fatimai Hiszekegy	2206
Tanos Gábor, Az időről	2208
Faragó Ferenc, Van-e idő?	2209
Szt. Ágoston, Az időről	2212
Inczédy Péter, Időszerű	2213
Szabó Lőrinc, Mozart hallgatása közben	2214
Barcza Barna, Belső ima (2.)	2214
Farkas István, A csordultig telt...	2218
Gyombolai Márton, Azon az éjszakán	2220
Jakab Attila, A házasság problematikája	2220
Schanda Beáta, Bajnok és Benyhe...	2225
Nazim Hikmet, Mese a fiannak (1. 2.)	2227
Márczi Imre, Esszék...(3.)	2228
Inczédy Péter, Miről mi jut az eszembe...	2233
Inczédy Péter, Decemberi teendők...	2234
Tóth Ferenc, Féljünk-e...?	2234
Illyés Gyula, A tettes	2236

«Az emberi elköteleződés folyóirata – családjunkért, nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

Hiszem, hogy szeretetből hívta létre a nemlétből az embert, az emberiséget. Semmi másért nem teremtett meg bennünket, csak azért, hogy részesítsen bennünket a maga szeretetéletében, annak boldogságában. Mégpedig azon a minden emberi elképzelést meghaladó fokon, amely mértékben a teremtmény számára az egyáltalán lehetséges. Isten nekünk is mindent kíván adni, s a teremtmény annyit kaphat meg az Istentől, amennyinek a felvevására a teremtményi lét egyáltalán képes.

Hiszem, hogy a maga képére és hasonlatosságára teremtett meg minket. Szabadoknak teremtett meg bennünket azzal a lehetőséggel, hogy választhatjuk és elutasíthatjuk őt; választhatjuk a szeretetet, és elutasíthatjuk a szeretetet. Hiszem, hogy csak azért teremtett meg bennünket a bűn választás lehetőségével, mert különben nem tudnók választani őt, a szeretetet; hiszen szabadság nélkül nincsen szeretet. Hiszem, hogy belénk lehelte a maga Lelkét, s ez a Lélek a lelkiismeretünkön keresztül meg nem szűnően szólít, hív bennünket a szeretetre, amíg csak el nem hallgattatjuk szavát.

Hiszem, hogy a földi lét minden szenvedése, a betegség, az ínség, a természet és az emberek felől jövő megpróbáltatások – mind csak arra vannak, hogy akármilyen nehéz sorsunkban is bizonyosságot tegyünk róla, hogy csak a szeretet életútját választjuk. Hiszem, hogy állhatatosságunkat Isten gazdagon jutalmazza.

Hiszem, hogy az Atya elküldötte hozzánk a Fiút. Hiszem, hogy a Fiú testet öltött és közöttünk élt. Hiszem, hogy azért jött el, hogy az ember számára hallható emberi nyelven elmagyarázza nekünk, hogy az Isten szeretet, és éppen ezért az embernek a szeretetre kell rátennie életét. Hiszem, hogy azért jött el, hogy megmagyarázza nekünk, hogy az Istenhez, a szeretethez akármi áron is hűségeseznek kell maradnunk.

Hiszem, hogy meghalt értünk, hogy a hűség feledhetetlen példáját mutassa nekünk. Hiszem, hogy a szeretetre tanítva és élénk élve azt, hathatós erővel megújította bennünk az Isten életét. Hiszem, hogy Jézus benne van azokban, akik szeretik Őt. Hiszem, hogy benne vannak mindazok, akik szeretik Őt. Hiszem, hogy Jézus és az ember egymásban levése erőt ad az embernek a szeretetre.

Hiszem, hogy Jézus a halottak közül harmadnapon feltámadt. Hiszem, mert a tanítványok látták Őt, s negyven napon keresztül tovább tanította őket az Isten Országára, a szeretet életének a titkaira. Hiszem, hogy negyven nap múltával visszament Atyjához, ahonnan jött. Hiszem, hogy időtlen isteni élete nem szenvedett változást. Hiszem, hogy a Szentháromság élete hiánytalan volt az alatt a harmincegy-néhány esztendő alatt is, amíg a Szűztől szült testben itt, közöttünk élt.

Hiszek a Szűzanyában, akinek osztályrészül jutott az elképzelhető legnagyobb emberi méltóság: a megtestesülésre magát elszánó Fiú édesanyja lehetett. Hiszek abban a talán tizenharmadik évében járó názareti lányban, aki vállalta a világ szemében a legnagyobb csúfságot, a leányanyaságot is; de ezen az áron is igent mondott az Isten hívására. Hiszek ebben a leányban, aki egészen rábízta magát az Istenre.

Hiszek abban, hogy a feltámadás kétségtelenre bizonyította Jézus minden szavát. Ezért hiszek abban, hogy a hit annyit jelent, hogy igaznak tartom Jézus minden szavát. Hiszek abban, hogy hinni annyit is jelent, hogy hűségesen odarendezem életem a jézusi tanításhoz, a szeretetbe.

Hiszek Jézus szavának, s ezért hiszem, hogy életem egyetlen feladata, hogy visszaszeressem az engem Önmagát odaadva, Golgota-áron is megszerető Istent. Hiszek abban, hogy szeretnem kell az Istent. Átölelve Őt minden

képességgel. Nem úgy, mint tikkasztó nyárban a patak hús vizét; nem úgy, mint amikor az ember átöleli szerelmét. Nem a hús és vér képességeivel, de azzal a maradéktalan értelmi-akarati-érzelmi hűséggel, amely barátot baráthoz fűz. Hiszem, hogy Jézus barátjának akar engem, és hiszem, hogy nincs különb élethivatásom, minthogy egész életemmel igent mondjak erre a hívásra és barátja legyek annak az Istennek, aki magamhoz hasonló emberként élt közöttünk, hogy megkönnyítse számomra e felkínált barátság elfogadását és teljesítését.

Hiszem, hogy csak akkor lehetek Jézus barátja, csak akkor szerethetem vissza az Istent, ha igyekszem Hozzá hasonlítani. Mindenekelőtt abban, hogy Ő mindenkit, minden embert szeret. Hiszem, hogy minden embert szeretnem kell. Hiszem, hogy nem tekinthetek senkit sem ellenségemnek. Hiszem, hogy nem lehet számomra egyetlen ember sem közömbös. Hiszem, hogy minden embert felebarátomnak kell tekintenem, az ellenségemet is. Hiszem, hogy nincs más hivatásom, minthogy minden embert, akivel csak találkozom, testvéremmé tegyek – a szeretetben.

Hiszem, hogy aki szeret, az ad. Hiszem, hogy élethivatásom az adás. Életemben minden egyéb csak foglalkozás lehet, de a hivatásom: az adás. Azt kell adnom, amim van: jó Szót, mosolyt, pénzt, időt. Mindazt, amit munkával-szeretettel megszereztem. Hiszem, hogy adnom kell annak, aki kér. Hiszem, hogy adnom kell annak, akit testi vagy lelki ínségben találok – kéretlenül is. Hiszem, hogy adásaimnak nincs felső határa. Hiszem, hogy az adásban nincs elég, csak még tovább. Hiszem, hogy mindentadásra teremtett meg az Isten, aki Maga a Mindentadás. Hiszem, hogy szegénnyé kell tennem magam felebarátaimért, hogy testvérüknek tekinthessenek.

Hiszem, hogy azt is szeretnem kell, aki bánt. Hiszem, hogy nem szeretem azt, akit visszabántok. Hiszem, hogy ki kell törölnöm szótáramból ezt a szót: jog. Hiszem, hogy nem az a hivatásom, hogy megbüntessem a bűnösöket. Sem a rám támadókat, sem a másokra támadókat. Hiszem, hogy a hántásokat csak a mindent eltűréssel lehet kevesbíteni az emberiség életében. Hiszem, hogy a Golgota vállalásával is példát adott nekem Krisztus. Hiszem, hogy vállalnom kell a magamat meg-nem-védés következményét: az üldözöttséget is.

Hiszem, hogy aki szeret, az szolgál. Hiszem, hogy nekem is vissza kell utasítanom a pusztai Kísértőt. Hiszem, hogy nekem is el kell menekülnöm azok elől, akik „királyá” akarnak tenni engem. Hiszem, hogy nekem is közembernek kell lennem, mint a názareti Ácsnak, mint a fizetés nélküli Vándortanítónak. Hiszem, hogy csak akkor tudok szolgálni, ha nem uralkodom. Hiszem, hogy csak akkor tudok csak adni és sohasem venni, ha kisember vagyok. Hiszem, hogy akkor tudok csak simogatni és sohasem ütni, ha a társadalom kicsinyei között vagyok. Hiszem, hogy Isten csak akkor tud barátjává választani, ha olyan kicsiny vagyok, mint ama názareti ismeretlen falusi kislány. Hiszem, hogy vállalnom kell a jézusi szolgálat feltételét; a társadalmi kicsinységet és az alulértvényesülést.

Hiszem, hogy azt, akit nekem az Isten élettársul rendelt, mindenki előtt kell szeretnem. Hiszem, hogy csak olyat rendelt nekem, aki velem együtt akarja járni a jézusi szeretet útját. Hiszem, hogy az Istent ölelem át, amikor őt ölelem. Hiszem, hogy kettőnk szeretetkapcsolatát a maga szentháromságos szeretetélete boldogító földi másának akarta számomra. Hiszem, hogy a gyermek, a népes család életbehívása és Istennek nevelése az én első és legalapvetőbb feladatom élethivatásomnak, a szeretetnek a gyakorlásában. Elválaszthatatlanul egy ez a család a hitvesi szeretettel. Csak így lehet kedves az Istennek az ölelés: csak ha termékeny a szeretet.

Hiszem, hogy az Isten munkára teremtette az embert. Hiszem, hogy nekem is el kell végezmem a magamét annak érdekében, hogy megtermelődjék és szolgáltatódjék az, amire embertársaimnak, magamnak is szükségünk van.

Hiszem, hogy a családi életet is, a munkát és munkahehelyet is fel kell használnom arra, hogy növekedjék Jézus vetése. Hiszem, hogy az a hivatásom, hogy megszülessék a földön Isten Országá. Hiszem, hogy a Jézus szeretetében egybe kell kapcsolódnia minden osztálynak és nemzetnek. Hiszem, hogy el kell tűnnie mindannak, ami akadályozza, hogy az emberek testvérek lehessenek. Hiszem, hogy építenem kell a Szeretet Országát. Hiszem, hogy az emberi élet mindent egybefoglaló hivatása: elvezetni mindenkit Krisztushoz. Hiszem, hogy túl családon és munkán – ez az én felelősségem is.

Hiszek a Lélekben, aki vezeti Jézus itthagytott művét, az Egyházat. Hiszek az Egyházban, amelynek Krisztushoz kell vezetnie az emberiséget. Hiszek a Sziklában; aki Krisztus akaratából az idők végezetéig rendező személye annak, hogy megújuljon a Föld színe. Hiszek a szentségekben. Hiszek a keresztségben és a bérmlásban, amely újra és újra lepecsételi a hívót, a Krisztus útján járni akarót Isten számára. Hiszek a bűnbánat szentségében, mert az Isten minden bűnbánónak megbocsát, és mert emberi szóval is hallani akarom testvérem ajkáról az isteni megbocsátás szavát. Hiszek az Oltáriszentségben, amely táplálja bennem a szeretetet, a bennem lévő krisztusi életet. Hiszem, hogy a házasság és az egyházi rend szentsége erőt ad: hogy abban, amit választottam, végig kitartsak. Hiszem, hogy a nagybetegek szentsége megerősít földi életutam utolsó órájában.

Hiszek a békében, amelyet Isten mindig megad azoknak, akik az Ő útján járnak. Hiszek a Jézus békéjében, amely el nem hagyja az embert kísértésben, betegségben, börtönben, sőt a Krisztusért vállalt halál előtti órában sem. Hiszek Jézus ügyének történelmi diadalában, hogy valósulni fog a történelmi jövőben az, amit megígért: vetése növekedni fog, kovásza megkeleszti ezt a világot, a mustármag fává nő és lombot ereszt; és nem lesz lobogó, amely magasabban szállna a jézusnál. Hiszek a történelmi diadal ma is tapasztalható jelében: hogy százannyi testvérem és nővérem lehet, ha le tudok mondani a csak magamra gondolásról, ha másokért akarok élni.

És hiszek az imádságban, amely erőt ad a szeretetre, és megnöveli karom erejét. Hiszek az imádságban, amely elér oda is, ahová nem tudok eljutni. Mindazokhoz, akiket sze-

rettek, s akikért megteszem – vagy megtenném, ha tehetném – mindazt, ami a szeretetemből telik. Hiszek az imádságban, amely a szeretet láthatatlan sugárzásával egyetlen fényerőtérre teszi a világot, amelynek világosságában Jézus felé található, akik még a sötétben bolyonganak.

És hiszek a találkozásban. Abban a találkozásban, amelyért Isten a világot teremtette, amelyért a Fiú eljött közénk, amelyért a Lélek lakást vett bennünk és vezeti Isten népét, az Egyházat. Hiszek a találkozásban az örök lakóhelyen. A találkozásban az Örök Szeretettel, amikor is megmutatja majd magát nekem úgy, ahogy van. Hiszek az örök Lakomában, amelyen a Fiú a lakoma, és a Fiú a felszolgáló. Hiszek a kielégülésben, az emberi szív nyugtalanságának megszűntében, a boldog beteljesülésben. Hiszek a találkozásban az első és utolsó emberrel; mindazokkal, akik nem zárták el magukat a hívástól, akik a múltban, jelenben és jövőben járják az utat, amelyet a Lélek sugall, s amelyet a Fiú elibénk élt.

Hiszek a Szeretet erejében. Hiszek a Szeretet diadalában.

Hiszek a boldogságban, amelyet egyedül a Szeretet adhat az embernek ebben és az eljövendő világban. Ámen.

Alsószentiván, 1972. Egy háromnapos magán-lelkigyakorlat terméke. Szakolczay Lajos: Páter Bulányi (1989) c. könyvéből

TANOS GÁBOR

AZ IDŐRŐL

Régóta gondolom azt, hogy az idő valami különleges dolog. S ez a különlegessége nemcsak a tudomány szempontjából jelentős. Merthogy negyedik dimenzióknak is szoktuk ugyan nevezni, de mégsem mozoghatunk benne olyan szabadon, mint a tér hagyományos három dimenziójában.

Gyerekkoromban sok tudományos-fantasztikus regényt, elbeszélést olvastam. Talán ezek hatására is támadt egyszer egy olyan gondolatom, hogy ha majd feltalálják az időgépet, akkor Jézus Krisztus életét és szavait ellenőrizni lehet vele. Viszont akkor nem lesz értelme a hitnek, hiszen amit biztosan tudunk, azt tényként kezeljük, és nem „hiszünk” benne. És így az egész élet elveszti majd az értelmét, a tanúságtételt Istenről. Úgyhogy – gondoltam – ez a felfedezés akarva-akaratlanul is a világ végét okozná.

Később már nem foglalkoztam ilyen komolytalan gondolatokkal. Aztán egyszer Hamvas Bélánál olvastam valahol, hogy az idő – kegyelem. Hogy miért? Ő nem részletezte, de én megpróbálom.

Az idő, mint egy tölcser, a választás lehetőségét hozza számunkra. Amíg van időnk, addig választhatunk, változtathatunk életünkön. Hiszen mi a kegyelem: az a lehetőség, hogy ha akarunk, léphetünk egyet Isten felé. Csíkszentmihályi Mihály ezért is írja, hogy „... előbbutóbb az idő lesz legszűkösebb erőforrásunk.” Ha nincs

már időnk, nincs lehetőségünk a választásra, akkor a kegyelemnek ebben a formájában már nem részesülhetünk.

Az előbb a tölcséert emlegettem, annak is a jövőbe mutató nyitott, kúpos részét. És a tölcsér szára? Ez jelképezi választásaink sorozatát. És ebben nyilvánul meg a kegyelem másik arca: a múlton már nem tudunk változtatni. Az idő körülveszi, és jótékonyan beburkolja cselekedeteinket. Mint a borostyán a benne levő zárványt, amihez senki sem férhet már hozzá.

Sokszor csüggedtnek, motiválatlannak érezzük magunkat. Úgy érezzük, életünket értelmetlenséggel múltattuk, ahelyett, hogy értelemmel töltöttük volna meg. Ilyenkor látom kegyelemnek, hogy azt a borostyánba zárt kevés jót, amit tettem, már nem ronthatom el, nem érvényteleníthe-
tem. Az idő „önmagamtól” is megóv engem.

Mikor körbenézünk, mondjuk egy hegytetőről, ellátunk a horizontig, ahol – úgy mondjuk – az ég és a föld összeér. És ahol pillanatnyilag vagyunk a térben, mi köti össze az eget és a földet? Jó esetben mi magunk. Ahogy Weöres Sándor írja: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Most pedig nézzünk előre és hátra az időben is! Vajon az idő horizontján, a múltamban és a jövőmben is összeér-e az ég és a föld? Attól függ, mennyi kegyelmet látok az életemben: hátrafelé „borostyán-láncot”, előre felé pedig nyitott tölcséert.

Sokszor eszembe jutnak régi emlékek. Szépek, mint a borostyán. Visszakívánom a gyerekeimmel, feleségemmel, vagy éppen egyedül átélt idillt. Bárcsak még most is tartana az a pillanat – mondom ilyenkor! Pedig ha belegondolok, a szépséget, az örömet a változásban találom meg. És a legnagyobb fájdalom az, ha a gyerek nem fejlődik, ha a házastársi kapcsolat megreked egy ponton. Az idill érzését nem a változatlan adja, hanem az, hogy visszanézve most már tudom: akkor megértettük a pillanat értelmét. Amit akkor cselekedtünk, annál jobbat nem is tehattünk volna. A borostyán szép, az ég és a föld összeér...

És most tegyünk egy kísérletet: Tudnék-e a jelen pillanatra is így gondolni – nem csak évek múlva, hanem már most? Érzem-e, értem-e, hogy most is azt teszem, amivel ennek a pillanatnak leginkább értelmet adhatok. Akár úgy is, hogy nem teszek semmit sem. Csodálatos érzés, amikor a jelent, amely rövidesen borostyánná válik, idillként tudom megélni. Amikor megértem, hogy az elégedettség, a meghittség nem egy régi, de mostanra elmúlt, elvesztett állapot, hanem itt van bennem, körülöttem. Amelyet most is átélhetek, ha szabadon engedem magamban.

Negyven éves korára az az ember, aki igazán akar valamit az élettől, nagyjából eléri azt. Anyagi, társadalmi egzisztenciát, családot. Birtokolja a világ egy kis részét, és ez az anyagi környezet a személyiségének egyfajta aurája, kiterjesztése lesz. Sokan ezután a múltjuk felé fordulnak. Megkeresnek régi barátokat, osztálytársakat, szerelmeket. Aki útban volt, vagy „rossz polcon”, azt az emlékek egy olyan szegletébe teszik, ahol jó társaságban lesz a környezetével. Mert az idő egy kis részét is birtokba akarjuk ven-

ni, és a kedvünkre alakítani, berendezni. Hogy jól érezzük magunkat benne, mint az otthonunkban.

Ahogy említettem, a tér három dimenziójában többé-kevésbé szabadon mozoghatunk. Nem úgy az időben. Türelmetlenül sürgethetjük múltását, vagy vágyhatunk egy pillanat örökkévalóságára. De gyorsítani vagy lassítani múltását, vagy „odébb tenni” magunkat akár csak tíz perccel előre vagy hátra – mindegy nem vagyunk képesek. Lehetséges lenne, hogy akkor vagyunk a kegyelem állapotában, amikor teljesen átéljük az idő minden pillanatát? Amikor a jövő pont olyan ütemben válik jelenné, ahogyan azt mi magunk is kívánnánk? Kivételes alkalmakkor – biciklizés vagy úszás közben – elképzelem, hogy az időben ugyanúgy előrehatolok, ahogyan a térben. Hogy teljes lényemmel átélem az idő jelen pillanatát, és ugyanúgy kívánom a következőt is. Az „idő szele” ugyanúgy borzolja testem, mint a levegő vagy a víz áramlása.

FARAGÓ FERENC

VAN-E IDŐ?

*Óh idő, futós idő!
Eszteideink sasszárnyadon repülnek;
Vissza hozzánk egy se jó,
Mind a setét kaosz ölébe dülnek.
Óh idő, te egy egész!
Nincsen neked sem kezdeted, se véged;
És csupán a véges ész
Szabdalt fel apró részeidre téged.
Téged szült-é a világ?
Vagy a világot is te szülted éppen?
Mert ha csak nincs napvilág,
Nem mérhetünk időt mi semmiképpen.
Hátha tőled, óh idő!
Te aki mindenünket öszverontod,
A nap is holtszénre fő?
És láncodat magad zavarba bontod?
Mert, ihol lám, mindenek,
Bár bírtanok szépséggel és erővel,
Változást szenvedtenek,
Vagy semmiségbe mentek ők idővel.
(Csokonai Vitéz Mihály)*

Nincs! Vághatná rá a választ a mai modern, sőt posztmodern ember, aki az eszeveszett rohanása közben csak azt az egyet érzékeli az őt körülvevő materiális világból – lévén, hogy finom érzékelései elsorvadtak –, hogy nincs idő. Futásban vagyunk magunkkal, magunk elől, magunkat üzve. Sokszor nemesebb cél nélkül, céltalanul, célt tévesztve, csak a rohanásért.

Nehéz az időről bármit is állítani, kijelentő módban mondani, leírni, Uram bocsá' kinyilat-

kozthatni. „Mi hát az idő? – veti fel Ágoston. – Ha senki sem kérdezi, tudom; ha kérdezik tőlem, s meg akarom magyarázni, nem tudom. Mégis nagy merészen állítom: tudom, ha semmi el nem múlt, nem beszélhetnénk múlt időről, ha semmi nem következne, nyomát sem lelnék a jövő időnek, és ha semmi sem volna jelen, hiányoznék akkor a jelen idő. Ámde miképpen van ez a két idő; múlt és jövő, ha a múlt már nincsen és jövő még nincsen? A jelen pedig, ha mindig jelen maradna, s nem zuhanna a múltba, nem idő volna, hanem az örökkévalóság.” (*Confessiones XI.*). A középkor vége felé Daniel Czepko imígyen fogalmazott: „Nem volt idő előttem, s utánam sem leszen. Énvelem született, és sírba tér velem.” A középkori tradicionális szemlélet viszont a 365 napot, mint időt körnek látja, és ebben a körben vannak kitüntetett pontok, az ünnepek, sőt mindegyik napnak megvan a maga arculata, majdnem mindegyiknek külön neve is van. A szakrális idő mára már karácsonyi vásárrá, farsangi mulatsággá, húsvéti locsolkodássá, Valentin-nappá silányult.

A gondolkodó ember mindig kíváncsian tette fel az idővel kapcsolatos kérdést önmagának s próbált választ is adni, mely bizonyára kora sajátos szemléletét is tükrözte abba vissza. Az ókori zsidó gondolkodásban az idő tartalommal megtöltött valóságot jelentett. „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.” (*Ter 1,1.*) A kezdet megtöltődik tartalommal, elindul a teremtés, és már van idő, s az időben lassacskán meglesz mindennek a helye, és mindennek meglesz a maga ideje is. „Isten elválasztotta a világosságot a sötétségtől. A világosságot nappalnak nevezte Isten, a sötétséget pedig éjszakának. Aztán este lett és nappal: az első nap.” (*Ter 1. 4-5.*) Nem csak a természetben van meg mindennek az ideje (éjszaka, nappal, az évszakok stb.), hanem minden emberi tevékenységnek, sőt még az érzelmeknek is ideje van: „Mindennek rendelt ideje van és ideje van az ég alatt minden akaratnak. Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak; ideje az ültetésnek, ideje annak kiszagatásának, ami ültettetett. Ideje van a megölésnek és ideje a meggyógyításnak; ideje a rontásnak és ideje az építésnek. Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek; ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek. Ideje van a kövek elhányásának és ideje a kövek egybegyűjtésének; ideje az ölelgetésnek és ideje az ölelgetéstől való eltávozásnak. Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek; ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak. Ideje van a szagatásnak és ideje a megvarrásnak; ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak. Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek ideje a hadakozásnak és ideje a békességnek.” (*Prédikátor könyve 3,1-9.*)

Az ókori görögök sem tudták másként elképzelni az időt anélkül, hogy ne társítanák hozzá a teret. Ebben a térbeli rendben láttak minden időt. Platón és Arisztotelész is az időről ugyanúgy vélekedik, mint a dolgokról. Ugyanis a dolgok érzékelhetőkre, láthatókra és láthatatlanokra (örök) csoportosíthatók. Ennek megfelelően különböztethető meg a földi, az érzékelhető idő és az örök változatlan idő, azaz az ideák világa, amely mozdulatlan, nyugalomban van. Így a földi idő csupán ennek a tökéletes, örökkévaló időnek a gyatra utánzata, mása. Plótinosz háromféle

idővel dolgozik, de mindhármát jelennek nevezi: a jelen idő aktualitásával, múltbeliségével és eljövendőségével számol. Tehát a jelen nem egy végleges abszolút jelen, hanem egy relatív tájékozódási pontunk ahhoz, hogy bármikor el tudjunk igazodni a világban.

A hinduizmusban gyökerező vallásokban, így a buddhista felfogásban az élőlények a ciklikusan ismétlődő világkorszakok során át különféle anyagi-állati, emberi és növényi- testekben örökösén újjászülető lények, alávetve a létforgatagnak, amely az öregség, betegség, halál és újjászületések folytonos ismétlődése. A lények szamszárába kerülését a karma, a következményekkel járó cselekedet törvénye okozza. Buddha tanítása szerint az emberi élet végső célja a nirvána elérése, megszabadulás a szamszárából a szenvedés és halál legyőzésével, azaz a vágyak kioltásával. Az egyén jó tettek véghezvitelével, elmélkedéssel fokozatosan eljuthat a nirvánába. Mi az örökkévalóság? – kérdi a tanítvány mesterét. Ez a pillanat az – hangzik a mester válasza.

Az Újszövetség Jézusa, mint időtlen lép be az időbe, ahol tiszteletben tartja az itteni – időbeli – „játékszabályokat”. Ám Nikodémussal való beszélgetése során – mutat rá Bulányi György a K.I.O.-ban – összekavarja az igeidőket. „...kellene lennie a nyelvben egy időtlen-ségi időalaknak is. De nincs ott ilyen, mert az 'időtlen-ségi idő' – ez a kifejezés ellentmondás. A filozófia nyelve úgy segít ezen, hogy pl. így beszél: Az Isten időtlenül létezik. Azaz a jelen idejű igealak elé odateszi az 'időtlen' szót. De Jézus nem a filozófia nyelvén szól: helyette az első állítmányban jövő helyett múlt időt használ, s a harmadikban a múlt és a jövő helyett jelent (*K.I.O. 3. num. D.*). Ekképpen: 'Senki sem emelkedhet föl a mennybe, csak az, aki alászállott a mennyből, aki a mennyben van.' (*Jn 3,13.*)

A különböző vallásokban és kultúrkörökben az idő kérdésére eltérő válaszokat kaphatunk. A legmarkánsabb különbség azonban az úgynevezett Kelet és Nyugat időfelfogásában érhető tetten. Nevezetesen, míg Nyugat lineáris, folyamatos – múlt, jelen, jövő – dimenziójú időről beszél, addig a Keleten a ciklikusság, a végtelen sokszor történő ismétlődés a jellemző. Márai Sándor *Naplójában* olvashatjuk: „A keleti ember közömbös az idő iránt: optimista. Nagy távlatokban, közönyben él. Nincs pánikérzése, nem osztja fel apró szakaszokra, értékekre az időt. A kínai és az asszír közömbös volt az időmérték iránt. A napóra végül is más időt mutatott, mint később a homokóra, vagy ma a másodpercmutató. A szerkezetes óra tökéletesedése már összefügg a gépi civilizációba átmerevedő, veszélyérzettől áthatott 'peszsimista' nyugati kultúra emberének rekordvágyaival és szorongásaival.” Newton emígyen fogalmaz: 'Az abszolút, igaz és matematikai idő magától és saját természeténél fogva egyenletesen folyik, bármilyen máséhoz való viszonyítás nélkül.' (*Principia 5.*) Kant szerint az idő csak arra való, hogy a dolgok megjelenhessenek és létezzenek benne. Hegel fontosabb princípiumot lát az idő kategóriájában, úgy véli a dolgok örökké ismétlődnek a természetben, következésképpen 'semmi új nincs a

nap alatt'. Így a történelmi események is beilleszthetők egyfajta dialektikus rendszerbe. A történelem tehát felfogható úgy is, mint a háborúk és a békék dialektikus váltakozása. Vagy mint Marx tette - kifecskézve mindenfajta történelmi időszelemléletet - s minden eddigi történelmet az osztályharcok történelmévé emelte (züllesztette). Az ateista időfelfogás zárt rendszert képez, egy ember vonatkozásában az idő csupán a születéstől a halálig 'ketyeg'. Így aztán itt kell jól élni, hisz' egyszer él az ember. Az idő az anyag létformája. A másik 'oldalon' Bergson elveti az idő objektív mivoltáról vallott tudományos nézeteket, nem úgy tekint az időre, mint olyan 'valamire', ami a dolgokat tartalmazza, amiben a világ történései lezajlanak. Miközben arra keres választ, hogy mit is jelent az irreverzibilitás, eljut a kétféle idő megkülönböztetéséhez. Létezik tehát egyrészt „az élőlények ideje, a teremtő idő”, amely maradóan életünk tartalma, melyben minden pillanatban benne él a múlt egésze. Ezt a megélt időt, a teremtő időt - amit egyértelműen az irreverzibilitás, az egyirányúság, azaz a korábbtól a későbbi felé haladás jellemez - Bergson tartamnak nevezi. A másik idő a fizikai jelenségek ideje, az egymásutániség világa, azaz „a fizikusok által használt egynemű idő, a Kant-féle szemléleti forma, mely a térhez hasonlít”. A lélek olyan valami, aminek időtartama van. George Berkeley felfogásában az idő „az elmében lévő ideák egymásra következésétől elvonatkoztatva egyenletesen folyik, s minden létezőt felölel”; David Hume szerint pedig „szokatlan pillanatokból tevődik össze”. Jorge Luis Borges ezzel szemben tagadja, hogy létezne egy egyedüli idő, amelyben minden történés láncszerűen összekapcsolódik: „Tagadom, hogy - az esetek nagy részében - létezik egymásutániség; tagadom azt is, hogy - az esetek nagy részében - létezik egyidejűség”. Borges szerint az idő észbeli folyamat, amelyben minden pillanat autonóm: „A sebezhetetlen múlton semmi sem változtatható, se bosszú, se megbocsátás, se börtön, még csak a feledés sem. Éppilyen hiábavalónak tartom a reményt és a félelmet, amelyek mindig eljövendő eseményekre utalnak; tehát olyan eseményekre, melyek nem velünk esnek majd meg, hiszen mi a parányi jelen vagyunk. Minden átélt pillanatunk önmagában létezik, képzeletbeli összegük azonban nem létezik.” Borges idővel kapcsolatos vélekedéseire jellemző még a sorsszerűség egyfajta szürrealisztikus megjelenítése. „Az időrend tagadása, az én tagadása, a csillagvilág tagadása: megannyi nyilvánvaló kétségbeesés, egyszersmind titkos vigasz. Sorsunk nem a valóságatlansága miatt irtóztató; azért irtóztató, mert visszafordíthatatlan és vastörvényű. Az idő anyagából vagyok. Az idő folyó, mely magával ragad, ám én vagyok az a folyó; tigris, amely széttép, ám én vagyok az a tigris; tűz, amely elemészt, ám én vagyok az a tűz. A világ, sajnos, valóságos; én, sajnos Borges vagyok.”

Látjuk tehát a kétfajta időfelfogás - lineáris és ciklikus - alapvetően különbözik egymástól. Míg a lineáris idő minden földi dolognak véget vet egyszer, így a tapasztalati realitással bíró dolgok időlegesen, múlandók. A ciklikus időben a vég és a kezdet összekötődik, ennek a totális örök visszatérésnek vetületei például az év- és napszakok

váltakozása. És így gondolkodik a hinduista, buddhista hagyomány is, amikor reinkarnációról beszél. Sőt Jézus is valamiféle ciklikus időben gondolkodik „Bizony, bizony mondom néked: ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten országát.” (Jn 3. 3.) Nikodémus pedig lineárisan: Míódon születhetik az ember, ha vén? Vajon bemehet-e az ő anyjának méhébe másodszor, és születhetik-e? (Jn 3,4.) Ezért is nem érthették meg egymást. A farizeusok egyenest ördögtől megszállottnak mondják Jézust, és szeretnék megkövezni őt ilyen mondataiért: „Bizony, bizony mondom néktek, ha valaki megtartja az én beszédemet, nem lát halált soha örökké. (Jn 8,51.) „Monda nekik Jézus: Bizony, bizony mondom néktek: Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok. (Jn 8,58.) Ciklikus időszelemléletet sugároz még az „...ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” (Lk 22,19.) Jézus jelen idejű felszólítása a múltból táplálkozik (nizán 15., peszach) - és a jövőbe mutat. S amikor a múlt - jelen - jövendő így egyetlen pillanatba képes kulminálódni, adja meg az átváltozás és a beteljesedés valóságát.

Jellemző még az időről alkotott nyugati szemléletre, hogy eszkatalógikus, vagyis az emberiség egy nem teljesen körvonalazható, de jövőbeli végzet felé halad. Még szólni kell a materialista, ateista időfogalomról, mely szerint nem létezik anyagtól független idő. Ha anyag nem létezne, az idő is megszűnne. A nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás egyfajta torz ciklusos időfelfogás, az elképzelések karikatúráját jelentheti csupán. A kapitalizmus rohanó, pénzsóvár szellemisége az időt a pénzzel felelteti meg, ez a 'time is money' világa, s ez hozzánk is beköszöntött.

A tudomány is igyekszik az idő fogalmát minél szabatosabban definiálni; a fizikai idő teljes objektivitással bír, és csak az anyag illetve a tér vonatkozásaiban érthető meg. A fizika nagy pontossággal mérni is tudja az időt, az atomóra pontosságára jellemző, hogy 300 ezer évenként késik, vagy siet legfeljebb egy másodperccel. Minő objektivitás! Einstein relativitás elmélete szerint egy igen nagy sebességgel mozgó óra lassabban jár, tehát egy fénysebességgel közlekedő személy visszatérve a Földre mit sem öregszik.

Metafizikai megközelítéssel két tengelyt képzelhetünk el, egy horizontális és egy vertikális. A horizontális tengely mentén folyik az életünk; nagyban ez a történelem, a negatív hagyomány. Ezen a tengelyen érzékeli az ember a tér-idő dimenziót, melynek foglya. A vertikális tengely az isteni bekapcsolódás, a horizontálisból nézve ez a metafizika, itt nincs tér, s nincs idő, ez az örök és végtelen. Ez a 'nemcsak kenyérrel él az ember.' (Mt 4,4) Sajátossága a horizontális tengelynek, hogy róla bármely időpillanatban 'elérhető' a vertikális: az Isten Országá bármikor megvalósítható.

A nyelv és a nyelvtan is 'árulkodik' az ő sajátos időfelfogásáról. A legtöbb nyelv nyelvtani rendszerében fellelhető a klasszikus hármastagozódás: a múlt - jelen - jövő, mint igeidő. Sőt az igeidőkön belül differenciálódást is tapasztalhatunk: Present, Past, Future (continuous, simple, perfect). Ám egynemű keleti

nyelv nem ismeri az igeidőket. A magyar nyelvben az idővel kapcsolatos kifejezések egy jelentős része az időjáráshoz kapcsolódik. A többi kifejezés az idővel kapcsolatos gondolkodásunkat tükrözi, így beszélünk az idő vasfogáról, és az idő jótékony, mindent megoldó képességéről. O. Nagy Gábor idézi még a Magyar szólások és közmondásokban: 'Az idő jár, senkire nem vár. Idő szolgál, senkit nem vár. Az idő folyton foly, meg nem eszi a moly. Az idő néha anya néha mostoha. Elmúlt időt ne sirass! Az idő kideríti az igazságot. Legjobb orvos az idő.'

A keleti gondolkodás ciklikus felfogása valamint a pillanat és az örök 'Egy'-sége Mohás Lívía és József Attila gondolataiban fogalmazódik meg újra:

'Az időre korántsem az a legjellemzőbb, hogy múlik, inkább az, hogy örökké körbejár. Csakhogy annyiféle körítést, koloncot, csip-csup elemet hurcol magával, ezektől nehéz észrevenni, hogy a lényeg egy és ugyanaz. Minden ismétlődik, ha spirálisan is, csak más-más ruhában.' (*Mohás Lívía*)

'Én úgy vagyok, hogy már száz ezer éve
nézem, amit meglátok hirtelen.
Egy pillanat s kész az idő egésze,
mit száz ezer ős szemlélget velem.'

(*József Attila, A Dunánál*)

És, hogy milyen gondolatokat ihlet meg az idő egy másik költőben, álljon itt *Babits Mihály 'Esti kérdés' című filozófikus verse:*

Midőn az est, e lágyan takaró
fekete, síma bársonytakaró,
melyet terít egy óriási dajka,
féltett földet lassan eltakarja
s oly óvatossan, hogy minden fűszál
lágyleple alatt egyenesen áll
és nem kap a virágok szirma ráncot
s a hímes lepke kényes, dupla szárnyán
nem vesztí a szívárványos zománcot
és úgy pihennek e lepelnek árnyán,
e könnyü, síma, bársonyos lepelnek,
hogy nem is érzik e lepelt tehernek:
olyankor bárhol járj a nagyvilágban,
vagy otthon ülhetsz barna, bús szobádban,
vagy kávéházban bámészan vigyázd,
hogy gyujtják sorban a napfényü gázt;
vagy fáradtan, domb oldalán,
ebeddel nézzed a lombon át a lusta holdat;
vagy országúton, melyet por lepelt el,
álmos kocsisod bóbiskolva hajthat;
vagy a hajónak ingó padlatán
szédülj, vagy a vonatnak pamlagán;
vagy idegen várost bolygván keresztül
állj meg a sarkokon csodálni restül
a távol utcák hosszú fonalát,
az utcalángok kettős vonalát;
vagy épp a vízi városban, a Riván

hol lángot apróz matt opáltükör,
merengj a messze multba visszaríván,
melynek emléke édesen gyötör,
elmúlt korodba, mely miként a bűvös
lámpának képe van is már, de nincs is,
melynek emléke sohse lehet hűvös,
melynek emléke teher is, de kincs is:
ott emlékektől terhes fejedet
a márványföldnek elcsüggesztheted:
csupa szépség közt és gyönyörben járván
mégis csak arra fogsz gondolni gyáván:
ez a sok szépség mind mire való?
mégis arra fogsz gondolni árván:
minek a selymes víz, a tarka márvány?
minek az est, e szárnyas takaró?
miért a dombok és miért a lombok
s a tenger, melybe nem vet magvető?
minek az árok, minek az apályok
s a felhők, e bús Danaida-lányok
s a nap, ez égő szizifuszi kő?
miért az emlékek, miért a multak?
miért a lámpák és miért a holdak?
miért a végét nem lelő idő?
vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fü, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?

Wass Albert így ír egy helyütt: „Sok idő telt-e el vagy kevés? Fogalma sem volt már. Maga az idő elnyúlt körülötte, mint a keletlen tészta, súlyosan és ragacsosan s a massa körbe belelógott a semmibe.”

SZT. ÁGOSTON

AZ IDŐRŐL...

„Gyermekfejjel azt tanultuk, s a gyermekeknek is azt tanítjuk, hogy háromféle idő van, múlt, jelen és jövő. Ki merne azt mondani, hogy nincs három, hanem csak egy, mert a másik kettő nem valóság, vagy hogy azok is megvannak, de úgy, hogy az idő, amikor jövőből jelenné változik, valami rejtekhelyről előballag, mikor pedig jelen mivolta múlttá öregszik, megint visszabújik. Hol látták a jövőt a próféták, ha a jövő még nem volt meg? Hiszen nem lehet azt látni, ami nincs. Viszont a múlt időről nem beszélhetnének az emberek igaz valóságot, ha a múlt semmi volna. Van tehát múlt és van jövő.

Van múlt és van jövő, de azt szeretném tudni, hol vannak. Ha ezt egyelőre nem is tudom, azt igen, hogy akárhol is vannak, nem jövő és nem múlt módjára vannak ott, hanem a jelen módján. Mert ha a jövő ott is jövő, ha a múlt ott is múlt, akkor az egyik még nincs ott, a másik már nincs ott. Akárhó a helyük, akármilyen valóságuk, bizonyos, hogy a módjuk jelen.

Tisztán és világosan látjuk immár, hogy sem a jövő, sem a múlt nem tényleges valóságok, szorosan véve tehát nem mondhatjuk, hogy háromféle idő van, múlt, jelen és jövő. Több igazsággal talán így mondhatnók: háromfajta idő van, jelen a múlt, jelen a jelenre, jelen a jövőre vonatkozólag. A három idő csak a mi érzékelésünkben van, más-
hol nem található, a léleknek van jelen emlékezése a múlt-
ról, jelen szemlélete a jelenről és jelenképzelése arról, ami majd jön.

Kérdés azonban, hogy miképp mérhetjük a jelent, mikor nincs kiterjedése. Nem a kiterjedését mérjük, hanem a folyamatosságát, hiszen ami elmúlt belőle, az nem mérhető, mert már nincsen. De honnan érkezik, miféle irányból, s hová illan a mérni igyekvő kéz elől? Honnan? Hát a jövőből. Merre? A jelenen át. Hová? A múltba. Tehát abból, ami még nincs, azon keresztül, aminek nincs kiterjedése, abba, ami már nincs.

És mégis mérjük az időt. Nem azt, ami még nincs, nem is azt, ami már nincs, azt sem, aminek nincs tartamszerű kiterjedése, vagyis sem a jövőt, sem a múltat, sem a jelent - időt azonban mégis mérünk.

Lelkem, tebenned mérem az időt. A még nem létező jövő fogása és a már nem

létező múlt növekedése lehetetlen volna, hacsak a lélekben, amely e folyamatot végrehajtja, háromféle cselekvés nem volna. A lélek vár, figyel és emlékezik, így aztán az, amit vár, azon keresztül, amit figyel, áthalad abba, amire emlékezik. Ki meri tagadni, hogy a jövő még nincs meg? S a lélekben mégis megvan az eljövendők várakozása. Ki meri tagadni, hogy a múlt már nincs meg? S a lélekben mégis megvan a múltnak emlékezete. Ki meri tagadni, hogy a jelennek nincs kiterjedése, hisz pillanatok szerint

halad előre. A lélek figyelme marasztja meg azt, ami eltűnni iparkodik.”

Ez a részlet Szabó Magda: Kívül a körön című könyvéből való, ahol kiragadja az általa lényegesnek ítélt mondatokat, hiszen Szent Ágoston ezt sokkal részletesebben fejti ki a **Vallomások**című művében.

Mégis azért idéztem a nagy magyar írónőtől, hogy emlékezzünk rá is, hiszen 2007. november 19-én távozott az élők sorából.

Az időről a XIII. fejezetben kezd beszélni, melynek címe: A teremtés előtt nem volt idő, mert ez maga is teremtmény.

XIV. fejezet: Az idő alapja a változandóság.

XV. fejezet: Kutatni kezdi az idő mivoltát és mértékét.

XVI. fejezet: Csak jelen időt lehet mérni.

XVII. fejezet: A háromféle időnek okvetlen van valami belső alapja.

XVIII. fejezet: Múltat is, jövőt is csak a jelen. rendjében lehet látni.

XIX. fejezet: Hogyan látják a jövőt a próféták?

XX. fejezet: A háromféle idő magyarázata.

XXI. fejezet: Hogyan mérjük az időt?

XXII. fejezet: Istent kéri segítségül nehéz munkájában.

XXIII. fejezet: Mi az idő?

XXIV. fejezet: A mozgást is idővel mérjük.

XXV. fejezet: Sóhajtozik tudatlansága miatt.

XXVI. fejezet: Az idő valami kiterjedés, de nem térbeli.

XXVII. fejezet: Az idő folyamatosságának belső hordozója a lélek.

XXVIII. fejezet: Lélek az idő mérője.

XXIX. fejezet: Már elhagyta első gonoszságait, de igen érzi e változandó élet sok nyomorúságát.

XXX. fejezet: Istent az örökkévalóság szikláján az idők csapdosásai el nem érik.

XXXI. fejezet: Isten a maga örök módján ismer mindeket

INCZÉDY PÉTER

IDŐSZERŰ...

Az IDŐ-ről szóló cikkek sorába talán elfér ez a rövid könyvajánló is, az ellopott időről. Michael Ende MOMO című kaland-meséje egy kislányról szól, aki visszaszerelte az emberek – hangsúlyosan a városi rohanó emberek – ellopott idejét. A meseregény történetének helyszíne egy modern nagyváros, ami valójában akárhol is lehetne, de talán az emlegetett történelmi romokból, az amfiteátrumból valamelyik Dél Európai országban játszódik. Olvassuk el mit ír a Móra Ferenc Könyvkiadó ajánlása róla:

„Egy kísérteties társaság, a szürke urak csoportosulása hatalmába keríti az embereket, és arra ösztönzi őket, hogy takarékoskodjanak az idejükkel. De az idő maga az élet és az élet a szívben lakozik. Minél inkább takarékoskodnak tehát az emberek vele, annál szegényebb, sivárabb és hidegebb lesz jelenük és annál idegenebbé válnak önmaguk számára is.

Momo ennek a történetnek borzas kis hősnője egyedül veszi fel a harcot a szürkék seregével, semmi más

nem segíti őt ebben, csak egy szál virág a kezében és egy teknősbéke a karjában.

Krimibe illő izgalmas kalanddal hozza vissza az embereknek az ellopott időt. S kiderül: a reménytelenül betegnek tűnő világ gyógyítható.” Ki-ki kedve szerint értelmezheti a mese áthallásos üzenetét, de olvasás közben mégse nézzünk az órákra.

(A BTV kínálatában gyakran láthatjuk.)

SZABÓ LŐRINC

MOZART HALLGATÁSA KÖZBEN

„Csak a derű óráit számolom”,
mondta pár szó s egy vasrúd a falon,
a napóráé. Láttam én is a
latin szöveget, s lelkem bánata
irigyelte a vidám öreget,
aki oly bölcs betűket vésetett
a buta kőbe... Bár, ki tudja, nem
rögtönzés volt-e csak, szellemesen
dacos sugallat az a gondolat?
Dac és sugallat bennem is akadt
egykor, de az árny mindig sulyosabb
maradt a fénynél... A felhők fölött
kellett volna elfogni az örök
tündöklést! a nap arany árvizét,
tengerét! az édes könnyelműség
lepkeszárnyacsókú pillanatait,
s főképp azt, melyben a mámor lakik,
az ifjú gyönyört, melynek kései
mása most annyi váddal van teli:
a szeszként libbenőt, a legvadabb,
a villámgyors tigris-szitakötőt,
a kézománc tüzet, a zizzenőt,
ki kedvesével a kéj nyolcasát
gyűrűzve libben láng-deleken át
s alkonyi csöndön!... Tavak, mocsarak
szittyói közt, szikrázó ég alatt
ma is szállok én... csak testben öreg...
(Nono! – mordúl bennem a szörnyeteg
igazság)... Igen, azt a testtelen
úszást, lebegést kéne, istenem,
utólélni, a könnyűt, úgy, amint
a gyermekkor csinálta, most, megint:
a sellőkét a vízben, szúnyogét
fátyolkodében, csak az örök ég
örök hajósa lenni, ahogyan
ma is visz a képzeletem-agyam,
valahányszor párologtat-emel
a kép, mint karmestert a pálca, mely
fuvolát zendít s kürtöt s hegedűt!
Óh, igen, a fényt, napot, a derűt,
illatok táncát, szélhalk özikét,
s fent a kékben a habos gőzökét,
azt kellene most visszahozni, hogy
átjárjanak uj, forró áramok,

nem a grönlandi szörnyek, nem ezek
a jegesmedve s rozmár hidegek,
melyektől annyit szenved a szegény,
hogy a pokolba vágyik, s annyit én; –
kinti rémüktől félve hallgatom
Mozartot, s tünődöm a tavaszon
vagy akárcsak a mult nyáron (pedig
az is vén volt már, ötvenötödik!):
és felsóhajtok: gyógyíts meg, Zene,
te, Mindenségé, édes üteme
a fájdalomnak, Varázsfuvola,
varázsjáték, te, tündér mámora
hitnek, reménynek: árnycsík a falon
a nagy fényben, s a szívben nyugalom
s üvegparázsként égő sugarak
az élő lomb tengerzöldje alatt,
s bölcseség, a vidám öregeké,
amilyen azé lehetett, azé
a napórásé, ki – „Non numero
horas nisi serenas!” – drága jó
intelmét adja, még most is, tanácsul:
„Csak derűs órát veszek tudomásul!”

BARCZA BARNA

BELSŐ IMA (2.)

Látomás (5.) – Colorisatio /Visio/

Tulajdonképpen ez a „belső téma” nyitánya.
Nem a belső imáé, hanem a belső témáé. A magyar szó
kicsit többet mond, mint a latin. A colorisatio itt a képze-
let foglalkoztatására utal, és jelenti részben a beleélést,
vagy inkább beleképzést az elmélkedési anyag, vagy a
szeretett személy helyzetébe. Színezés ez abban az érte-
lemben, hogy ezáltal a plasztikus valósághoz közelebb
kerülünk.

Az ember az információ-özönben már alig tudja
valamihez kötni információit, így ezek nagy része „elre-
pül”. Ha azonban egy információ-köteget tudunk plaszt-
tikusan, szinte „sztereóban” elrendezni, ez nagyban segí-
ti annak megkötését. Ráadásul az élményszerűség is
magasabb nivójú lesz.

Vegyük pl. elmélkedési anyagnak azt az esetet,
amikor Jézus a csónakból tanít (Mk 4,1). A tömeg szo-
rongatja Őt a tóparton. A keleti ember mozgalmassága,
kíváncsisága néha életet veszélyeztető. /V.ö. VI. Pál
pápa szentföldi útjával!/ Ráadásul ilyen helyzetben nem
is lehet hatni a tömegre, nem lehet szólani hozzájuk. Jé-
zus hallatlan életrealitását, talpraesettségét mutatja,
hogy azonnal áttekinti a helyzetet, és nyomban talál
nagyszerű megoldást. A tolongó tömeget az emelkedő
parton hagyja, s máris kész az amfiteátrum nézőtere.
Maga belül egy csónakba, beljebb eveztet, s máris kész a
rögtönzött színpad. A rálátás kitűnő. Az akusztikát biz-
tosítja a víznek a levegőhöz képest négyszeres hangveze-
tő képessége. Képzeletben beülök a csónakba Jézus mel-

lé. Hagyom magamra hatni az eseményeket. Ragyogó kék égbolt, sima, kék víztükör, környező hegyek, szemben hatalmas néptömeg. Engem is elfog a láz, hogy szóljak e nagy tömeghez. Átfűt a felelősségtudat, hogy nem mondhatok akármit. Az Atya mit vár tőlem?... Vagy éppen beülök a „nézőtérre” a tömeg közé. Látom Jézus víztükröből kiemelkedő csöppnyi alakját, de nagyszerű egyéniségét, kitűnő orgánumát és lenyűgöző tanítását. Így még ember nem beszélt. Viszonylagosan szabad utat engedek képzelettemnek, ahogy Szent Ignác tanítja. Esetleg már itt olyan élményben lesz részem, mely elmondhatatlan. Szerencsés esetben ez a látás látomássá dagadhat, hiszen a belső ima bármely fázisában begyulladhat az atom-máglya, és szót kérhet az Isten.

Bevilágítás (6.) – Illuminatio /Video/

Igaz, hogy a találkozás a lényeg, de ennek vannak értelmi, érzelmi és akarati összetevői. Most ezek jönnek sorra. Először tehát az értelmi jellegű komponens. Ennek segítségével akarok eligazodni, világosabban látni, tehát megvilágításokat, bevilágításokat várok. Először is kénytelen vagyok világosan megfogalmazni a saját problémámat. Ahogy a francia mondja: Jól kell tudni kérdezni! Igen, mert egy frappáns kérdés-megfogalmazásban sokszor már a megoldás egy része is benne rejlik. Már a bevitel előtt megfogalmazzuk valahogy, de az Úr fényénél sokszor át kell még fogalmazni...

Ebben a termékeny csendben az Úr közelségétől felajzottan különleges dolgok történnek. Megindulnak a termékeny asszociációk. Amíg a csend-teremtésnél és lemerülésnél „lelassulásról” beszéltünk, most a szellemi képességek felgyorsulása következik be. Az információ-özön, a hajszoltság, a programok zsúfoltsága úgy nehezedett asszociatív szellemi képességeinkre, mint egy gőzhenger a puha talajban lefektetett telefonvezetékekre: összehéberelte, ellaposította, a szellemi szférák közötti kapcsolatokat megakadályozta, fékezte, vagy lehetetlenné tette. Most azonban megtörtént a nyomás megszűnése, a fellazulás, és egyszerre megindul az áramlás a felszabadított és tehermentesített „kábeleken”.

Ebben a felszabadult és felgyorsult szellemi klímában elsősorban is megkapjuk a távlatból való látást, mely szintén kedvez az összefüggések meglátásának, a szintetikus szempontok kialakulásának. Olyan óriási, egymástól teljesen távolálló szellemi anyag kerülhet itt egymással kapcsolatba és törvényszerű összefüggésbe, hogy valósággal fékezünk kell szellemi mohóságunkat és kitágulásunkat, úgyszintén az ezt kísérő kimondhatatlan örömet.

Ismert, vagy kevésbé ismert, illetve figyelmen kívül hagyott dolgok között új összefüggéseket fedezünk fel. Egyes problémák megoldásánál teljesen új szempontok merülnek fel, melyre korábban sose gondoltunk. Mindez egy olyan felfokozott szellemi feszültség közepette történik, melynek nem előidézői, inkább csak ámuló szemlélői vagyunk. Ebben az „illuminált” állapotban sokkal jobban megértem Őt, megértem a dolgokat, a miérteket, az összefüggéseket, a korábban titokként kezelt tabukat. Miután saját asszociatív erőim befutották pályáikat, egyre inkább

hallgatózom, hogy mit mond Ő. Hiszen az Ő szempontjait akarom megismerni! De hogy Ő dönten tudjon, ahhoz nekem végig kell pásztáznom, és fel kell kínálnom a lehetőségeket. Van, aki az Úr szólását úgy intézi el, hogy Ő már szólt akkor, amikor emberként köztünk járt. Minden fontos dologról beszélt akkor. Nekem tehát a belső imában csupán szembesülnöm kell az Ő gondolatvilágával, és meg kell találnom ebből a nekem szóló üzenetet. Bár ez kétségtelenül igaz, és az átlagos elmélyedésnél nem is jutunk ettől tovább, a belső imában azonban meg kell hallanunk az Ő „hangját”. A nehézséget inkább az okozza, hogy Isten általában nem emberi hangon szól. Az Isten és ember közötti „kommunikáció” ugyancsak megtanulandó. Fel kell tudnunk fogni az Ő indításait, jeleit, eligazításait, s bár ezek fogalmilag nem közölhetők, aki megkapta, szubjektíve hallatlanul bizonyos ezek létében, és az így kapott eligazítást is nagy bizonyossággal viszi át életébe.

Ez már az a zóna, ahol Ő veszi át a vezetést, nekünk jobbra csak az a feladatunk, hogy megtanuljunk elébe menni ennek a vezetésnek.

Csang-kaj-sek-né: „Amíg pogány voltam, azért imádkoztam, hogy az istenek meghallgassák kérésemet. Mióta keresztény lettem, azért imádkozom, hogy megértem az Isten szándékait.”

Kitüzesedés (7.) – Erotisatio /Sitio/ – Extasis

Az érzelmi felhangolódás: a szív kitüzesedése racionalista korunk hiánycikke. Pedig e nélkül sohase jön létre belső ima, legfeljebb elmélkedés. Teljességgel nélkülözhetetlen, azt azonban nem lehet sem kikötni, sem megmondani, hogy éppen ekkor és ekkor kell belépnie, megjelennie. Bármely fázisban bekövetkezhet, részben a mi hangoltságunktól, részben az Isten szándékától függően. Sőt, az is előfordulhat, hogy már az ima megkezdése előtt megvan, és szinte fizikai erővel sodor bennünket az imához. Hasonlíthatnám a művészek alkotás-kényszeréhez, amikor pl. egy Michelangelo a márványtömb meglátásakor meglátja benne a szobrot, és türelmetlen, rohanó cselekvés-sorozatokkal siet azt kiszabadítani onnan, annyira mozgásba hozta érzelmi világát. Már a görög bölcs, Platón arról beszél, hogy ha az ember meglátja az ideákat /eszményeket/, akkor egyszerre megittasul, fellelkesedik, lelkileg úgyszólván „más-állapotba” kerül. Az eszményre való rácsodálkozás mozgásba hozza az ember egész érzelmi világát és ezen keresztül a biológiai szférát is „beszervezi” a szellem szolgálatába. Én vertikális asszimilációnak neveztem el ezt a folyamatot, amikor is az eszmény átszervezi, asszimilálja egész valónkat a leganyagibb rétegekig bezárólag. Pszichikailag pedig így mondhatnám: lelkesedés kitágított porusokkal.

A mi esetünkben ez a kitüzesedés általában három irányban jöhet létre:

- Isten felé /Jézus felé/,
- A megtalált igazság felé,
- A megvalósítás felismert lehetősége felé.

A három közül az elsőt nevezném erotisatióknak. Sokak számára zavaró lehet, hogy az erotikus szón a

szexuális gondolat-társítása van, noha ennél többet jelent. S ez a több itt is helyt álló. Erotisatio = együtt lenni a szeretett személlyel = a szeretett személy közelségének varázsa. Itt most így mondhatnám: beleszeretni az Egyetlenbe. Azzal a sajátos szeretettel szeretni Őt, amely csak kettőnk kapcsolatára lehet jellemző. Talán ez az a pont, ahol Jézust azért nem lehet kihagyni ebből a szeretetkapcsolatból, mert éppen a személy egyetlenségének varázsa a döntő ebben a viszonyban, és Istent nem lehet annyira egyedíteni, annyi személyes tulajdonsággal felruházni, mint Jézust. Ez a kitüzesedés az erotisatio magasán extásissá magasztosulhat, mely az érzelmi hév legmagasabb csúcsa: már elragadtatás. Arról szinte semmit sem lehet mondani, hogy mikor és miért következik be. Valamit kellene mondani a szenvedéssel való kapcsolatáról is. Isten eleinte tejen és mézen nevelget minket, tehát több az öröm, kevesebb a szenvedés. Később tapasztaljuk, hogy egyre nagyobb szenvedésekkel járhat /pl. nyomorúságunk kínzó átélése, a megismerés vagy az önátadás fogyatékoságának kínja, a viszont-szeretet gyatrasága, stb./, de ezeket is boldogan vállaljuk. Az egész kitüzesedési zónát egyre stabilabb, és egyre érezhetőbb „háttérsugárzás” tölti fel, melyre csak ilyen szavakat tudnék mondani: béke, nyugalom, öröm, feldobottság...

Halász Piusz: „Ne higgyük egy pillanatra sem, hogy az a Jézus, akit nem hordozunk szívünkben, akit nem öltöztetünk vágyaink és könnyeink köntösébe, akit nem érlelünk elmélkedéseink vérével, hogy az a Jézus életté válhat mások életében!” Avilai Szent Teréz: „Mostani belső imám a következő. Igen ritka eset az, hogy amikor belső imába kezdek, képes vagyok elmélkedést végezni, és következtetéseket levonni. Mert a lelkem azonnal elkezd áhítatba merülni, s vagy nyugalmi ima, vagy pedig elragadtatás jön rám, olyannyira, hogy egyáltalán nem vagyok képes használni lelki tehetségeimet és érzékeimet. Hallásom ugyan megmarad, de az sem úgy, mintha érteném a mondottakat, egyéb azonban semmi.”

Megvalósítás (8.) – Verificatio /Volo/

Ha jól sikerült ez a belső ima, akkor előbb-utóbb feltámad bennünk egy lebírhatalatlan vágy életünk megváltoztatására. Nagyon sokszor persze ez a megváltoztatási igény nagyban különbözik attól, amit a moralisták elvárnak tőlünk. Hiszen olykor csak ilyen szavakkal közelíthető meg ez a megváltoztatási vágy: Kedvében járjak! Ne legyek kishitű! Dobjam félre a szorongásokat, helyezzem kezébe az életem! Hagyatkozzam rá! Bízjak Benne! Merjek kockáztatni! Stb. Mégis meg kell kísérelnünk legalább azokat elmondani, amelyek közel állnak a mi bejárat gondolat-pályáinkhoz.

A magas hőfok segít jó elhatározásokat tenni. Sőt csak ez a hőfok lendíthet bennünket tovább! Az istenszerező ember ugyanis gyümölcs-termő. A szeretet megszüli a gyümölcsöket, a meglévő gyümölcsökből pedig vissza lehet következtetni a szeretetre. Éppen ez lesz a vízváltató az életidegenség, az élettől menekülés és a harmonikus élet között. Aki úgy próbál belső imát végezni, hogy ez életvitelén nem látszik meg, arra könnyen rásüthető, hogy

csupán kielégülést keres, életidegen, és nincs harmonikus életvitele.

Életünk átprogramozása is kétféle lehet. Olykor, a nagy tragédiák, vagy a nagy felébredések után, vagyis az igazi megtérés idején, ez valóságos váltó-állító jelentőségű. Ilyenkor életünket egészen új vágányra, új útra kell átállítani: Jézus útjára. Ilyen aligha lehet többször életünkben, mint amit egy egyjegyű számmal ki lehet fejezni. – A legtöbbször azonban ez az átprogramozás csupán egy-egy dologra, egy-egy részterületre koncentrálnak. Hiszen ha egyszer ráálltunk Jézus útjára, akkor már nem a ráállásban van a hiba, hanem az úton járásban, Sok részletben kell igazodnunk Jézushoz, s az ilyen belső ima éppen ezek felismerésére és kijavítására is való. Ha felismerünk egy-egy részlet-dolgot, melyen változtatnunk kell, akkor figyelmünk tartósan erre összpontosulhat. A belátott területen napi részfeladatokat határozunk el, melyet tartósan ellenőrzünk. Saját lelki tükrünk bianco rovatába sorra belekerülhetnek ezek a rész-feladatok egy-egy hétig, vagy hónapig. Akár úgy, hogy egy kitűzött erényt gyakorolunk és ellenőrzünk, akár úgy, hogy egy felismert hiba ellen külön napi ráfigyelésekkel küzdünk. Ezeket a részleteket itt beszéljük meg az Úrral, itt konkretizáljuk. Mögéje tesszük nemcsak szándékunkat, szívünket, hanem ígéretünket is. Az ilyen ígéret rendszerint az odaadás lelkületéből és gesztusából nő ki: Íme itt jövök, Istenem, hogy akaratomat megtegyem! Kész vagyok Érted mindenre, most éppen erre és erre! Ha már lángol a szívem, engedd, hogy megnyergeljem ezt a lángolást, hogy eljuthassak vele valahová. Csak az odaadott élet igazán élet – szoktuk mondani, de ritkán beszélünk arról, hol szoktuk odaadni az életünket, és hogyan valósul meg a gyakorlatban ez az odaadás.

Belekapaszkodás (9.) – Unitatio /Volo Tecum/ – Identifikatio

A jó ima egyesít Istennel. Eggyé válok Vele gondolkodásban, szándékban, akaratban... Tehát egy akarok lenni Vele cselekvésben is. Nos, éppen itt van a hiba. Bármilyen tisztán látom, mit kell tennem, bármennyire is átfűt most a vágy, hogy megtegyem, mégis, már előre tudom magamról, hogy ilyen és ilyen gyengeségek miatt a kivitelezés folyamán el fogok vérezni. Ekkor jön a felismerés, vagy inkább a Tőle jövő biztatás, melynek nyomán elárad bennem a bizalom, hisz már nem magamra, hanem Őrá tekintek. Vele sikerülni fog! Vele semmi sem lehetetlen! Ő a világon a legnagyobb erő és hatalom.

Valahogy úgy járunk, mint Einstein kortársai, mikor felismerték, hogy anyag és energia egyenlő, tehát szédületes energiákon taposunk, atombombákon járunk. Bennünk is itt az Isten, a végtelen energia, csak egyszerűen nem tudjuk hasznosítani, nem tudjuk az energiákat felszabadítani, nem tudjuk a nagy-összegű folyószámláról az összeget „lehívni”. Ez az azonosulás Vele, itt történik. Ez a különleges hatékonyságú belekapaszkodás.

Ismét csak a pszichológusok mondják, hogy az emberek két típusra oszthatók: karó és folyondár típusú

emberekre. A karó típusú ember megáll a lábán, erős, biztos, másoknak is támaszt nyújtó. A folyondár típusú ember támaszkodó, a másikat körülölelő. A jól sikerült házasságban is a férj és a feleség karó és folyondár típus. Ám nem egyszerűen a férfi a karó és a nő folyondár, hanem ezek a szerepek különböző feladatokban felcserélődnek. Csak az a jó, ha mindig kiegészítik egymást. – Léte elesettségekben azonban mindenki folyondár: kiált a karó után. Léte legmélyén mindenki annyira elárvult, annyira elesett, hogy „de profundis” nyúl ki az abszolút erő, biztonság után. Így fonódik össze léte legmélyebb igényétől indítva az ember Istennel. S ha összefonódott, akkor már nem csak egy vele, hanem úgyszólván az Isten megjelenítője lesz, mintha csak beléje öltözött volna az Isten. Talán ez hiányzik annyira belőlünk, hogy az emberek nem tudják felfedezni életünkben az Istent.

Kiteljesedés (10.) Syntetisatio – Harmonisatio – Beatitudo

Ezek már az imán belül kezdődő, de azon messze túlnyúló folyamatok. A kiteljesedés hármasszétbomlását, és mégis összetartozását a latin szavak mutatják, Nézzük sorra!

1. Átfogó, szintetikus látás. A belső történések képlékennyé vált tűzkohójában kialakul az új elrendeződés, előtűnik az értékpiramis. De nemcsak a piramis jelenik meg előttünk pasztikusán, hanem sokkal inkább mindazok a dolgok, amiket eddig nemigen tudtunk hová helyezni, most megkapják helyüket ebben az értékpiramisban. És ez maga is nagyszerű öröm. Látom magamat is a világban: látom szerepem, küldetésem, feladatomban egyetlenségem, specialitásom... De látom a dolgok nagy kavalkádjának szétszóródását és elrendeződését...

2. Életművészet = arányok keresése és találása. A harmonikus élet arányosan kiegyensúlyozott élet. Az elrontott élet: valóság ellenes, és aránytalanná torzított. A különböző képességek közül valamelyik el van nyomorodva, nem kapja meg a megillető életteret. Korunk emberét különben is szokás úgy leírni, mint akinek életében szakadék van a szellem és az ösztön régió között. Harmóniátlanságát így jellemzi valaki: „A szellem szédületes kalandjai után ledolgozza ösztönei egyhangú robotját.” Hiányzik a harmonizáló lélek, az érzelmektől átitott, Istenbe merülő és belőle táplálkozó lélek. Hiányzanak a nagy élmények, a nagy szintézisek, a nagy lendületek, egyszóval: a kitágulás. A belső ima istenélménye képes megadni ezt a hiányzó harmóniát. A nagy imádkozók mind kiegyensúlyozott emberek voltak. Nem volt közöttük idegbolond. Még aki gyenge idegrendszerrel startolt is, az életszentség útja, a belső ima csodás műhelye harmonizálta őt.

3. Belülről feltöltő béke nyugalom, biztonság. Hogy a földön élve nincs igazi boldogság? Tudjuk, hogy tökéletes boldogság majd csak abban a másik aionban lesz, de ez már a mennyország előíze. Igenis kóstoló a mennyi boldogságból. Van, aki ezért keresi. Ha valaki túlságosan keresi, szemére szoktuk vetni, hogy világtól menekülve pótkielégülést keres. Ám a gyümölcsstermessel eldönthető, hogy menekülés-e, vagy sem. S ha eldönthetően nem az,

akkor nem baj, ha valaki keresi ezt az örömet, ezt a boldogságot. Bárcsak sokaknak válna szenvedélyévé! Bárcsak ne volna ettől kártékonyabb szenvedély!

Együttélés (11.) – Confraternatio

Az együttéléből együttélés. Már az egész ima folyamán ez az együttélé boldogított, s egyre elszakíthatatlanabb lesz a két személy kapcsolata az ima után is. Olyan szorosan fogtuk meg egymás kezét, hogy már kéz a kézben akarjuk járni az élet útját. Olyan mélyen néztünk egymás szemébe, hogy már minden szempár mögött az Ő szemei húzódnak meg. Itt is dimenziós tángulás történt velünk: együttélés Vele, de együttélés azokkal is, akiket szeretetünk átölel, sőt azokkal is, akiket még csak ezután fog átölelni. Mit jelent ez az együttélés? Talán a költő segít megfogalmazni: „Valahogy Isten van minden gondolatomban alján.” /Ady/

A misztikus francia színésznő, Gabriel Bossis a leghétköznapibb dolgait is Vele beszéli meg. Azt is, hogy vegyen-e fel szobalányt, vagy ne. Igen, ezt régen is így mondták: Isten jelenlétében élés. De milyen szegényes ez a kifejezés!

Nem lesz két életünk: egy az Isten és egy a világ számára. A deszakrálódott világ az imádkozó ember életében mese habbal. Ellenkezőleg: az Istennel telített élet nagyszerű tartalmat ad a világnak, s az imádkozó embernek csak az fáj, hogy olyan kevés helyre tudja magát vinni az Istent. De ahová elvitte, ott virág nő a sivatagban... „Élek, de már nem én, hanem Krisztus él bennem” – mondja Pál. Számomra azonban ez úgy él: elfogadni jelenlétét életemben. Ha érzelmileg már elfogadtam, akkor merjem elfogadni Őt életvitelemben is, a legkülönbözőbb élethelyzetekben is. Soha ne kelljen Őt kint hagyni az előszobában. Éljek úgy, hogy mindenhol magammal vihessem! Ez az együttélés azt is jelenti, hogy erőfeszítéseim után, és erőfeszítéseim mellett ráhagyatkozom. Nem mindent nekem kell megoldanom. Nekem csak annyit, amennyi tőlem telik. A többi Neki. A „minden kegyelem” kis Teréz-i kifejezés csak így nyerhet valamelyest értelmet.

Vágyódás (12.) – Desideratio

Már a kiindulás is ez volt, most magasabb fokon jelentkezik. Ha jól sikerült a belső ima, akkor létrejött egy „feltornászódás”, melynek birtokában már jobban kívánjuk, erősebben vágyódunk utána, tehát nagyobb a valószínűsége, hogy nem halogatjuk beláthatatlan messzeségbe. Aki panaszkodik, hogy ő csak kötelességszerűen imádkozik, attól könnyörögve szoktam kérni, hogy legalább egyszer próbálja meg, aztán már maga fogja kívánni. Így megszűnik az ima „kötelesség” lenni, mert az ima boldogság lett, az ima találkozás lett...

Alexis Carrel: „Ha az imádság szokásunkká vált, és valóban buzgó, hatása nyilvánvalóan észlelhető. Bizonyos fokig egy belső kiválasztó mirigyhez hasonlítható; lényege valaminő szellemi és organikus átalakulás, mely fokozatos, progresszív módon megy végbe. Mintha tudatunk mélyén láng gyúlna ki. Az ember valódi mivoltában látja önmagát. Ráeszmél önzésére, bujaságára, tévedéseire ítéleteiben, gögösségére. Meghajol az erköl-

csi kötelesség-teljesítés parancsa előtt. Megpróbálja megszerezni a szellem alázatosságát. S így megnyílik előtte a kegyelem birodalma. Lelke lassankint megnyugszik, erkölcsi és idegtevékenységei egyensúlyba kerülnek, jobban elviseli a szegénységet, a szidalmakat, a gondokat; övéi elvesztése nem roppantja össze; erősebb a fájdalommal, betegséggel, halállal szemben. Ezért örülhet az orvos, ha betegét imádkozni látja. Az imádság teremtette nyugalom hatalmas segítsége a gyógyításnak. Az imádság, úgy látszik, felülemeli az embert azon a szellemi szinten, melyet örökség és nevelés útján kap. Az Istennel való kapcsolat békével járja át. S e béke mintegy kiragogy belőle: e békét mindenüvé magával viszi.”

A belső ima észrevehető következményei:

1. Eligazodás – látás. 2. Megnyugvás – béke. 3. Célirányos cselekvés: küldetés. 4. A lélek „áthatolása” a testen. 5. Isten lesz láthatóvá életünkön. 6. Oldottak és vonzók leszünk. 7. Szavunk hatékony lesz. 8. Áttetszővé és nyitottá válunk. 9. Magunkkal ragadás. 10. Harmónia.

FARKAS ISTVÁN

A CSORDULTIG TELT CSUPOR

*„Ti is keressétek és kutassátok a kincset, mely nem enyészik és maradandó, a helyet, ahová molyok be nem férkőznek, hogy megegyék, és férgek nem emésztik meg.”
Tamás 70.*

Az edény tele volt, hiszen már sok évtizede működött, szolgált. Ott volt benne minden, ami ez alatt történt vele. Ott voltak a formák, igen, elsősorban a gömbölyűek, de az élesek és szögletesek és a csúcsosak és lankásak, a meredek és egészen laposak is. Ott voltak a színek a napkeltekkel és delelő vakulásokkal, a derengések szürkületével együtt, a hangok a zajokkal és zörejekkel, a csipogások és bögések, a brekegések és a kelepelések, a csevegések. És ott voltak az illatok és szagok, és ott voltak a tapintások, a billenések, a dörzsölések és sebesülések, a csípések. Ott voltak a sérülések, sértődések, megbánások és megbántások, a hiúságok, az irigységek és igen, ott voltak a nagyzo-lások és a kis tettek. Ott, az ígéretek és a feledések, az adott szavak és a hűtlenségek. Ott, a gerjedések és lankadások, az erőfeszítések és csendes ücsörgések. És igen, ott voltak benne csordultig a szavak, a szavak és a szavak. A kimondottak és kimondatlanok, az ismertek és ismeretlenek, a hűek és hűtlenek. És az elvek és eszmék is. Egy élet termése volt az edényben. Csordultig volt. Minden cseppjét ismerte unalomig. És akkor megjelent egy új csöpp. Egészen kicsi volt, fényes és jó illatú, csillogott és a zenéje egy hang volt, de a legszebb, amit valaha hallott. De már nem fért el az edényben. A nagy figyelemben hirtelen megrepedt az edény a füle felett. Egészen kicsi repedés keletkezett, amin lassan elkezdett szívárogni a tartalom. Örülni kezdett, mert a kis, új csepp nagyon kívánatos volt, valahogyan nagy szükségét érezte. Nem tudta miért. Nem bánta az elszivárgókat, csak a kis cseppnek legyen benne

helye! És akkor leállt a szivárgás és az edény újra csak feltelt, mert a forrás, ahonnan a megszokott jött sokkal bőségebb volt, mint az, ahonnan az új, kis csepp. Nagyon bánkódott és gondolkodni kezdett, hogyan csinálhatna neki helyet? Szükség volt rá, minden porcikájában érezte, bár az edény egész tartalma ellene volt, mert félt, féltette a megszerzett helyét és pozícióját: ez volt ő. Félt, hogy az új csepp nőni kezd és akkor neki mennie kell.

Július végén a vihar kettétört két hatalmas fát fenn, a Jászhegy gerincén. Az egyik egy bükk volt, a másik egy magas kőris. Évszázados fák voltak. Rengeteg ág is le-tört. A fűszálak ezt épen megúszták, s a kis bükk és kőrissarjak is az óriások tövében. Sajnálkozva állt meg a kidőlt óriások mellett, hiszen teljes kiteljesedésük miatt mindig példaképei voltak. Hatalmas égbolt nyílt meg azoknak a kis hajtásoknak, melyek évek, évtizedek óta az óriások árnyékában türelmesen vártak a sorukra. De sokkal nagyobb fájdalmat érzett akkor, amikor az a kis bükk hajtás, ami pár éve hajtott ki a kertben és amit figyelme is segített és már vagy hatméteresre nőtt, a nagy szárazság miatt kiszáradt. Élhetett volna és kiteljesedhetett volna, hiszen a szomszédnak köszönhetően, aki kivágta a „ronda” gyertyánokat és csertölgycet, hogy ezüstfenyőket és tujákat ültessen helyettük, volt légtére és fényt is kapott eleget. Már az is egy csoda volt, hogy ott, ahol néhány száz méteres körzeten belül egyetlen bükk sem volt, egyszer csak megjelent. Egy vaddisznó szőrébe kapaszkodva jöhetett. Kár érte. Ki tudja mióta várta az alkalmat? Egyre melegebbek lettek a nyarak. Sok jele van ennek itt fenn is. Megjelent az éjszakai pávaszemes pillangó, a szender, mediterrán lappantyúk kiáltása tölti be az éjszakát, feljöttek a bodobácsok és néhány éve a parlagfű is kidugta a fejét a vaddisznók feltúrta, kopárrá vált útszéleken. Valami lehetővé vált ott, ahol eddig lehetetlen volt, mert a hely be volt töltve. Most hely teremődött valami új, más számára, ami ott volt, jelen volt, de el volt foglalva, be volt töltve. Várni kellett.

Néhány éve – lassan évtizede -, amikor még állami, majd a vezetők által megvásárolt cégnél dolgozott, a fiatal titánoknak még ki kellett várnia, amíg az öreg „matuzsálemek” kihálnak mellőlük, hogy megnyíljon a várt, kedvező, áhított állás és fizetés. Volt egy idő, amikor nem volt más dolguk, mint elkísérni az öreget és csendben hallgatni, ahogy az ügyeket intézi. Figyelni rá és tanulni tőle. A szavait, a hangsúlyait, a hallgatását, a gesztusait, majd ha megnyílt a lehetőség, a tapasztalatok birtokában megpróbálni megnyilvánulni, nem úgy, ahogy ő, hanem ahogy saját értésünk, tapasztalatunk és temperamentumunk a lehető legjobban lehetővé tette. És azonnal megnyílt számunkra a következő lehetőség – egyelőre csak a képe –, egy még magasabb lehetőség, hiszen még mindig volt felettünk főnök, aki a maga módján szintén öregedett és öregebb volt nálunk, így a lehetőség ott volt. Igen, hallott, hallottak olyanokról, akiknek az apja, vagy az anyja jól feküdt valahol, vagy volt egy gazdag nagybácsijuk Kanadában, akivel, ha jóban volt a fiatal, élete végéig biztosított volt a jó, akár

munkánélküli pénz, vagyis megélhetés is. A természet is produkál ilyen eseteket, amikor például a Sikárosi rét szélén, még nem a kaszáló területén, de még nem is az erdő sűrűjében lepottyán, majd gyökeret ereszt egy kis makk és aztán lassan, évtizedek alatt hatalmas, terebélyes, matuzsálemkorú csertölgygé teljesedik. De ezek ritka és egyáltalán nem jellemző esetek. Az erdő sűrűjében, a rét sűrűjében, a város, a társadalom sűrűjében ez szinte lehetetlen. Várni kell. Néha nyer valaki a lottón, néha..., valaki. Néha melegszik az idő..., néha. Néha szerencsés helyre, jó földbe pottyán egy mag... néha. És a többivel mi a helyzet?

A természetben minden a természet erőin, a törvényeken múlik, minden, vagyis az egyed szempontjából a véletlen. Amikor a kis dédunoka húguk feljött egyik délután és meglátta a fehér fal alatti repedésből kihajtó és gyönyörűen virágzó, óvva-védett kánya-harangvirágot, nem tudta megállni, hogy le ne törje, és oda ne adja édesanyjának. Puff neki – mondta az anyukája, aki érzekelte a történeteket – ezt most jól megcsináltad! Pillanatnyi tragédia volt – és pillanatnyi öröm. De a harangvirág nem így érzekelte. Néhány héten belül újra ott virultak a virágok a száron, hiszen a jó föld – a fal repedésében - és a kis drót, amivel a falhoz erősítette biztosította az életerőt és a tartást. Ott volt a hely betöltetlenül, gátló tényezők nélkül és betöltődött a lehetőség. Élettel.

Van azonban egy különös lény a természetben, amelyik számára a helyzet nem ilyen egyszerű. Különös lény. Ránézésre hasonlít bármelyik gerinces állatra, bár két lábon jár és nincs szárnya. Ha léte fenntartásán fáradozik, szinte mindenben hasonlít egy fűszálhoz, egy fához, egy hangyához vagy egy rókához. Küzd és küzd. Megszerez és befogad mindent, ami a megélhetéséhez szükséges, sőt többet is, vagyis tartalékolni is képes, mint bármelyik másik élőlény. Ebben a tevékenységében képes mindent ellesni a nála jobbaktól, képes hatalmas áldozatokra, hogy elsajátítson ismereteket, amik jólétét és szerettei jólétét fenntartják, biztosítják. Képes türelmesen várni az előbbre jutásra, vagy akár megküzdeni is érte, mint egy farkasfalka vezére, vagy egy hangyaharcos, ha a bolyt veszélyeztetni valami. Egyet azonban közben elfelejt, amit a tölgy, vagy a fűszál sohasem: a kiteljesedést. Nem veszi észre, hogy „szélfúttá fűszál” jellege ellenére „mocsári ciprus” lehetőségekkel rendelkezik. Pedig látja önmaga mellett az olimpiai bajnokokat, az igazán nagy művészeket, a Nobel-díjas tudósokat és az egészen egyszerű, de átmenetileg tekintéllyel, hatalommal, súllyal bíró szüleit, nevelőit. Látja, láthatja, ha nyitva van a szeme. És ebben van a különössége. Néz és mégsem lát, hallgatózik és mégsem hall. Ugyanakkor, ha vallásos, vagyis valamelyik felekezet tagja, Jézust, Mohamedet, Sívát, Krisnát, vagy akár magát Istent-követőnek vallja magát. Felnéz a sztárookra, mert irigylésre méltónak látja őket; felnéz papjaira, tanítóira, ha azok szépen beszélnek vele és nem követelnek semmit tőle. Utálja szüleit, mert azok maradiak, elavultak és tele vannak hibákkal, és követelményeket támasztanak. Vagyis nem látja önmagát és nem látja a világot maga körül sem. Nem látja, hogy minden a szülőktől indul, akármilyenek is. Különös módon és helyen találkozó két sejt a testi eredete, és hozzá külö-

nös módon eljutó erők éltetik, tartják fenn a mozgásképességét, tartják fenn érzékenységét, erejét. Különös táplálkozási és emésztési folyamatok zajlanak le benne akaratlanul és különös módon el is használódik ezek alatt a folyamatok alatt. Tökéletesen működik – ebből a szempontból – és észre sem veszi, hogy a szülei, és nevelői - maguk módján – előkészíteni próbálják valaminek a helyét. Valami olyasminek, ami őt magát meghaladja. Egy „rossz” szülő is – éppen a negatív példájával, öntudatlanul. Lépések történhetnének egy olyan lépcsőn, aminek a vége nagyon magas van – a „mocsári ciprus” lehetőségeit messze meghaladó magasságban. „Szedd össze magad, fiacskám” – mondta az anyja, amikor valami szétszóródott, aminek együtt a helye. Aztán álltak mellette mások is, akiknek ő szintén a másikat jelenti, akikről azt sem tudta miért jöttek, miért áldoztak időt, pénzt, képességet arra, hogy vele beszéljenek, együttműködjenek, együtt hallgassanak, együtt- legyenek, esetleg éppen akadályokat állítva elé. Nem látja, nem hallja, nem becsüli az ingyen ajándékokat, amik egy ideig ott vannak, aztán eltűnnek. Büntetlenül el lehet menni mellettük, de ha figyel, marad valami rossz íz az eltűnésük után. Van benne, kifejlődött benne valami, ami nem akar elmenni, hanem erősödni, állandóságban, biztonságban szeretne lenni. Elfoglal egy helyet, ami másé lenne, de miatta nem lehet. És néha érzi is ezt. Néha. Ilyenkor gondolja: Jó – lenne - nekünk itt lenni. Akkor gyorsan életbe lépteti a védekező mechanizmusokat, a szokások és asszociációk láncolatát és az önmegnyugtatást, a „nekem igazam van”-t. És marad a patt helyzet – akár egy egész élet során. Van egy hajléktalan-éhező, aki be kívánna jutni a számára teremtett helyére – neki készült. És van a bitorló, a helytartó, aki nem kívánja elhagyni a helyet, amit bitorol. Nincs még egy ilyen lény. És hiába szólnak könyvhegyek erről, hiába mondják és tanítják neki pozitív és negatív példák sora, csak a bitorló hallja, nyeli el, falja fel és emészt meg, vagy inkább okádja ki. Leül olyan helyre, ami még nem az övé és nem várja meg, amíg az őt megillető helyre hívják. Nincs hely benne annak az igének a számára, amit hallania kellene. Nem rossz. hanem ilyenek nevelték. És aki nevelte, azt is ilyenek nevelték. Nincs hely benne annak látására, amit láthatna. Pedig milyen világos beszéd: „megmondtam volna nektek, ha nem lenne sok lakóhely Atyám - apukám - házában.” „Elmegyek, hogy helyet készítsek nektek.” „Azokban a napokban nem habozik majd az aggastyán megkérdezni a hétnapos gyermeket, hogy merre van az élet helye, és ő élni fog.” A helykészítők szerepe az, hogy a házba, amit felvállalnak, eljusson, lépésről lépésre eljusson az, akié a ház. És minden és mindenki helykészítő lehet, ha a ház meghallja és meglátja, hogy nincs más szerepük számára, csak ez. Minden helykészítő szerepe egyszer csak betelik, hogy átadja a házat egy újabbnak, egy magasabban előkészítettnek, a következő szobát feltárónak. El kell mennie, mert tovább kell lépni. Azért, hogy lassan hely teremtődjön benne annak számára, akié a hely; és lassan, nem önszántából, de egy azt meghaladó erő hatására lassan távozzon az,

aki a bitorló, akinek az életben megvan a sajátos helye és szerepe, de nem ott és olyan mértékben, ahol betölti. Miért lassan? Miért nem azonnal? Mert a hely minden részének fel kell készülnie a fogadására: a maga helyére kell min-dennek kerülnie. És ez az első csepp szerepe. Ha befogad-ják, lassan egyenként „kézbe” veszi az ott lévőket és átvi-lágítja, áthatja. Lassan és egyenként. És meg is méri őket egyenként és a helyére is teszi őket sorban, mindet, mert van egy objektív mértéke. A nagy fa kidülhet egy pillanat alatt, de itt nem a természet törvénye érvényesül, hanem egy magasabb törvény, amihez folyamatos szánt szándék és önkéntes áldozat szükséges. Különben az üres, átvilági-tott helyre visszatér a bitorló, hét társával... És, ha megtör-ténik az átvilágítás...? Ha helyére kerül lassan minden? Igen. Akkor ő, aki a helyén a birtokában, az övéi között van, ő már szereti az ő urát és az ő istenét teljes szívből, erőből, akaratból és értelemmel, és képes szeretni a feleba-rátját – az ugyanabban a helyzetben lévő -, mint önmagát, hiszen már egyek, testvérek, bár már egy más testben és más vérben egyek. „Ez a fény a fény-ember bensejében van és az egész világot megvilágosítja. Ha ő nem világít, akkor sötétség van.” – mondja egyik apokrif, de szent könyv. Ezért nemcsak küzdeni kell, hanem várni, türelme-sen várni is! És szükségét, hiányt szenvedni – amennyire, és amikor csak lehetséges - érte. Az objektív mérték ked-veért.

Dobogókő, 2012. augusztus

Rónay György

Advent első vasárnapja

Amikor a fák gyümölcsöt teremnek,
tudhatjátok, hogy közel van a nyár.
Tűzre dobhatsz, Kertész, mert nem terem meg
korcs ágaimon más, mint a halál?
Amikor jelek lepik el a mennyet,
álmunkból kelni itt az óra már.
De ha hozzám jössz, pedig megüzented,
angyalod mégis álomban talál.
Meg akartál rajtam teremni, rossz fán;
Nem voltál rest naponta jönni hozzám.
Ajtóm bezártam. Ágam levetett.
Éjszakámból feléd fordítom orcám:
boríts be, Bőség! Irgalom, hajolj rám!
Szüless meg a szívemben, Szeretet!

GYOMBOLAI MÁRTON

AZON AZ ÉJSZAKÁN

Kérdés szállt a véres föld felett
Az embert mentő Isten kérdezett
Egy tiszta lélek azt mondta: igen
És testté lőn az Örök Végtelen
A betlehemi csendes éjszakán
Barlang istálló korhadt jászolán
A földre szállt és fellobban a Fény
Egy csöppnyi gyermek két szelíd szemén
Úgy látták a bölcsek s pásztorok
Hogy védtelen és kiszolgáltatott
Aki nézte, nem sejtette ő:
Előtte a teremtő Erő

A sötétség nem más mint hiány
És úr lesz a Fény minden éjszakán
Megölhetik Koponyák Hegyén
Él s erősebb harmadnap a Fény
Ők csak nézték a két kis szemet
Mely némán is hívott, kérdezett:
„Harcok, gondok, küszködések éjén
Ott, legbelül emberszíved mélyén,
Hol a jóság csírái még élnek
Akad-e zug Isten Gyermekeinek?
Adj egy zugot, csak egy tiszta pontot
Hallgass arra, mit belülről mondok
S veled viszek minden gondot, terhet
S országomnak megőrzöm a lelked
Világomnál meglátod az embert
Aki testvér, aki gonddal terhelt
Szeretettel két karod kitárod
S átöleljük együtt a Világot.”

Ők csak álltak, néztek, egyre néztek
Körülöttük szállt az angyal-ének
S míg szakadoztak évezredes fátylak
Az Isten üzent békét a világnak.

Székely Magda

Súlytalanság

Alig valami dönti el
hogy ide vagy oda
kis mozdulatok
súlytalanság állapota
Alig valami ki a bátor
és ki a gyáva
honnét mégis a helyzetek
végső világossága

JAKAB ATTILA

A HÁZASSÁG PROBLEMATIKÁJA AZ ÓKERESZTÉNY KORBAN

Amikor az *Egyházfórum* szerkesztősége eldöntötte, hogy a folyóirat olvasói számára érdekes lehetne a házasság elvi és gyakorlati kérdésének ókeresztény megközelítése, akkor még nem tudtuk, hogy időközben Heidl György eszmetörténész, a Pécsi Tudományegyetem Esztétikai Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense, rövid időn belül fontos cikket jelentet meg „Alexandriai Kelemen a házasságról” címmel.¹

A tanulmány kapcsán módszertanilag két nagyon fontos megállapítás fogalmazható meg: 1) hiányzik a történeti perspektíva (pl. a korabeli családfelfogás, vagy a férfi és a nő közötti különbségtétel felvázolása²); 2) a szerző mellőzi a kortörténeti kontextualizálást (vagyis a konkrét környezetbe való beágyazást³). Heidl ugyanis nem annyira (eszme)történeti, hanem sokkal inkább (iránymutató szándékú) teológiai eszmefuttatást tár az olvasói elé. Meggyőződésének alapját az képezi, „hogy a modern katolikus házasságteológia a II. Vatikáni zsinat hatására mindinkább elmélyültté és letisztulttá vált, s egyre gondosabb figyelemmel fordul a házasság mint misztérium felé” (410). Hogy egész pontosan kik, milyen művek képviselik ezt a fajta katolikus teológiai modernitást, azt Heidl nem árulja el. Azt azonban világossá teszi, hogy „azt a teológiai szemléletmódot, amely a házasságban elsősorban misztériumot lát, és ezt tekinti a házasságteológia magvának, a házasság misztériumteológiai vagy misztológia megközelítésének” nevezi (420). Hogy ennek nem sok köze van a Konstantin előtti ókeresztény korhoz, az szemmel láthatólag nem zavarja. A II. Vatikáni zsinat alapján vizsgálni az ókeresz-

ténységet még teológiailag is problémás, történeti szempontból pedig egyszerűen minősíthetetlen.⁴

Heidl számára Kelemen időszerűsége abban rejlik, hogy szerinte „a zsinat után megjelent egyházi dokumentumokban előtérbe kerültek a ‘proto-ortodox’ patrisztikus házasságteológia tisztán biblikus és misztologikus elemei,⁵ és ezekre alapozva meghatározó lett a személyesebb, szeretetkapcsolatban és szövetségben, nem pedig individuumok közötti szerződésben gondolkodó teológiai szemlélet. E látásmód elmélyítése végett hasznos lehet visszatérni a forrásokhoz – írja –, hogy megvizsgáljuk, mi az, ami az ókeresztény örökségből segítségünkre lehet a házasság perszonális, misztériumteológiai értelmezésében” (411). Ettől a megfontolástól vezérelve fordul tehát Alexandriai Kelemen (Titus Flavius Clemens) írásaihoz.

Megalapozás: a páli házasságfelfogás

Az első keresztény generációk számára a házasság nem jelentett központi problémát.⁶ Ez sokkal inkább társadalmi konvenció (mondhatni norma), semmint vallási kérdés volt a Földközi-tenger medencéjének különböző kultúráiban. Augustus korától kezdődően azonban, különösen a római birodalmi elitrétegek körében, a házasság – mint férfi és nő életközössége elsősorban a fiúutód-nemzés céljából – mindenképpen felértékelődött.⁷ A judaizmusban mindig is fontos volt.⁸ A szüzenesség és a nőtlenség (vagy a nemi élettől való ideiglenes/időszakos tartózkodás) többnyire kivételnek számított.⁹ Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy minden, a házasságra és a családra vonatkozó ókori forrás – beleértve a keresztény szövegeket is – férfiatól, mégpedig a társadalom középtől felfele elhelyezkedő rétegeihez tartozóktól származik!

Megjelenésének első két évszázadában, amikor is a Krisztus-hívők egy elenyésző kisebbséget alkottak a római birodalom társadalmának szövetében, a keresztény mivolt elsősorban sajátosságos, a társadalmi környezetében megszokottól markánsan eltérő – mondhatni azzal mindegy szembehelyezkedő – magatartásformát és életvitelt jelentett. Nem véletlen, hogy az ókeresztény iratok Út-

¹ Vigilia 77 (2012/6) 410-420. old. A tanulmány az OTKA K 81278 „Teológiai antropológia a patrisztikus korban” c. kutatói program keretében készült. Érdekes kérdés, hogy vajon mi készíthet arra egy eszmetörténészt, hogy keresztény (katolikus) házasságteológiai munkát szándékozzon írni?

² Lásd pl. a Craig A. Evans – Stanley E. Porter (szerk.), *Dictionary of New Testament Background* (InterVarsity Press, Downers Grove, 2000) c. kiadványnak az egyes kérdésekre vonatkozó szakirodalmat is felvonultató szócikkeit: C. S. Keener, „Marriage” (680-693. old.), Uő., „Family and Household” (353-368. old.), C. C. Kroeger, „Women in Greco-Roman World and Judaism” (1276-1280. old.).

³ Ennek megkerülhetetlen fontosságát bizonyítja Hans-Josef Klauck, *Die religiöse Umwelt des Urchristentums*, vol. I-II, W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart, 1995–1996. Létezik egy átdolgozott angol változat is: *The Religious Context of Early Christianity. A Guide to Graeco-Roman Religions. Translated by Brian McNeil. (Studies of the New Testament and Its World.)* T. & T. Clark, Edinburgh 2000. A francia változat most jelent meg: *L’environnement religieux gréco-romain du christianisme primitif. (Initiations au christianisme ancien)*, Cerf, Paris, 2012.

⁴ Heidl problémamegközelítő módszertanáról mindenél többet elárul az a tény, hogy VI. Pál általa „gyönyörű”-nek minősített *Humanae vitae* enciklikájával kapcsolatban meg sem említi, hogy az a maga korában milyen vitákat váltott ki, és milyen folyamatokat indított el.

⁵ Ezzel kapcsolatban lásd pl. Herbert Haag, *Bibliai lexikon*, Szent István Társulat, Budapest, 1989, 580-583.

⁶ A kérdésre vonatkozó ókeresztény szövegeket közölte M. Naldini (szerk.), *Matrimonio e famiglia. Testimonianze dei primi secoli. (Lecture patristiche, 3)*, Nardini, Fiesole, 1996.

⁷ Lásd pl. Beth Severy, *Augustus and the Family at the Birth of the Roman Empire*, Routledge, London – New York, 2003.

⁸ Lásd pl. Geoffrey Wigoder (szerk.), *Dictionnaire encyclopédique du judaïsme*, Cerf, Paris, 1993, 701-707. old.

⁹ Lásd pl. Richard Finn, *Asceticism in the Graeco-Roman World. (Key Themes in Ancient History)*, Cambridge University Press, Cambridge – New York, 2009.

ról beszélnek (pl. *Didakhé* vagy *A tizenkét apostol tanítása*, illetve a *Barnabás-levél*¹⁰); a II. századi apologetikus irodalom¹¹ pedig a Krisztus-hitet egyfajta (igazi) „filozófia”-ként igyekszik bemutatni a kortársaknak. Jusztinosz vértanú (†165) számára pl. a kereszténység egyenesen „az egyetlen biztos és hasznos filozófia”.¹² Tulajdonképpen ez a felismerés készítette őt a megtérésre.

Az első időkben kereszténnyé lenni tehát azt jelentette, hogy a Krisztus-hitet magáévá tevő személy gyökeresen megváltoztatja gondolkodását és életformáját. Ez óhatatlanul érintette a házasságról alkotott felfogást, és annak megélését is. Az első, akinek a kérdéssel szembesülnie kellett nem más, mint Pál apostol (1Kor 7,1-16; 25-40).¹³ Ahhoz azonban, hogy az ő álláspontját megértsük mindenképpen tudnunk kell, hogy azt egy konfliktus- és krízishelyzetben fejtette ki. Levelében (Kr. u. 55-ben), amelyet Efezusból írt a megosztott és széthúzó korintusi közösségnek,¹⁴ valójában útmutatásokat igyekezett adni arra vonatkozóan, hogy a Krisztus-hívők hogyan éljenek a saját környezetükben, miközben várják Krisztus küszöbön levő második eljövételét. Ez az elsődleges oka annak, hogy Pál felfogásában, mindent alá kell rendelni az üdvösségnek. Vagyis az értékelés horizontja csakis az elközelgő Isten országa lehet. A saját élethelyzetéből és hitbeli meggyőződéséből kiindulva, az apostol értelemszerűen magasabb rendűnek ítélte a szüzességet, mint a házasságot. Miközben teljes mértékben tiszteletben tartotta az érvényben levő társadalmi konvenciókat, Pál az eszményt is megfogalmazta, és olvasói figyelmébe ajánlotta. Elsősorban azért, mert meggyőződéssel hitte, hogy „az idő rövid”, és az a világ, amelyben élnek hamarosan elmúlik.

Összességében elmondható, hogy Pál semmiféle sajátos keresztény házasságteológiát nem fogalmazott meg határozottan. Inkább olyan, engedményekkel azonnal feloldott, irányelveket próbált eléggé bizonytalanul leszögezni, amelyek eligazítást adhattak a korintusi hívőknek a konkrét élethelyzetekben (házasélet, házasságkötés, válás, vegyes házasság). Az apostol rómaiakhoz írt leveléből¹⁵ mindez még jobban kidomborodik: „Ne hasonuljatok a világhoz – írja –, hanem gondolkodástokban megújulva alakuljatok át, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a helyes, mi a kedves előtte és mi a tökéletes” (Róm 12,2).¹⁶ Elgondolkodtató, hogy miközben Pál kihangsúlyozza az Istennek tetsző élet, a fölösleges hatalom iránti engedelmes-

ség, a felebaráti szeretet, az ítékezés és a megbotránkoztatás elkerülésének szükségességét (Róm 12,1–15,13), addig a házasságról és a nemi életéről gyakorlatilag egy szót sem ejt.

Jézus tanításában a házasság szintén nem játszott központi szerepet. Megfogalmazta ugyan a házasság felbonthatatlanságának elvét – kivéve a paráznaság (*porneia, fornicatio*) esetét¹⁷ –, de ennél többet, konkrétan az evangélisták nem jegyezték fel (Mt 19,3-12). Azt azonban mindenképpen nyilvánvalóvá tette, hogy a házasság kizárólag a földi élet valóságának része. Feltámadáskor ugyanis „nem nőülnek és férjhez sem mennek, hanem olyanok lesznek, mint az angyalok az égbelen” (Mk 12,25). Mindez teljesen összhangban van azazal, amit Pál megfogalmazott. Ideértve azt is, hogy Isten országáért érdemes lemondani a családi életéről (lásd Lk 18,29).

Kr. u. az első század utolsó negyedére mindenképpen kialakult egyfajta keresztény tartalmi felfogása a házasságban élésnek, ez azonban semmiféle formában nem feszegette a korabeli társadalmi keretet, hanem a megbotránkoztatás elkerülésének igényével teljes mértékben belesimult abba. Azt is mondhatni megerősítette azt. A páli hagyományhoz sorolható kolosszei hívőkhöz intézett levélben¹⁸ megfogalmazott erkölcsi normarendszer ugyanis a feleségnek előírja a férjének való engedelmességet; miközben a férjet felszólítja a feleség szeretetére, és a vele való durva bánásmód – hiszen valójában egyfajta tulajdonnak számított – elkerülésére (Kol 3,18). A házasságban élő Krisztus-hívők alá-fölérendelt viszonyrendszerét az efezusiaknak írt levél¹⁹ még jobban kihangsúlyozza. Itt a szerző világos egyértelműséggel fogalmazza meg a feleség alárendeltségét és engedelmisségi kötelezettségét. Ráadásul azt mintegy vallási dimenzióval is telíti: „a férfi feje az asszonynak, ahogy Krisztus feje az Egyháznak: testének ő a megváltója. Amint tehát az Egyház alá van vetve Krisztusnak, az asszony is mindenben férjének” (Ef 5,23-24). Miközben tehát a feleség elsőrendű kötelessége az engedelmisség, addig a férj számára a szerző valójában a paternalista, mondhatni „érdekorientált”, szeretetet írja elő: „a férj is köteles szeretni feleségét, mint saját testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti” (Ef 5,28).

A házasság misztérium (*misztérium, sacramentum*) volta ebben a kontextusban jelenik meg. Az efezusiakhoz intézett levél szerzője idézi a második te-

¹⁰ Lásd Vanyó László (szerk.), *Apostoli atyák. (Ókeresztény Írók, 3)*, SzIT, Budapest, 1988.

¹¹ Lásd Vanyó László (szerk.), *A II. századi görög apológéták. (Ókeresztény Írók, 8)*, SzIT, Budapest, 1984.

¹² Jusztinosz, *Párbeszéd a zsidó Triüphónnal* 8,1.

¹³ *A hiteles páli levelek időrendben megelőzik az evangéliumokat.*

¹⁴ Lásd François Vouga, „La première épître aux Corinthiens”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *Introduction au Nouveau Testament. Son histoire, son écriture, sa théologie. (Le Monde de la Bible, 41)*, Labor et Fides, Genève, 2008⁴, 201-220. old.

¹⁵ Lásd François Vouga, „L'épître aux Romains”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 181-200. old.

¹⁶ *Biblia, SzIT, Budapest, 2006.*

¹⁷ *A nemi életre vonatkozó ókori orvosi, jogi és vallási nézeteket mélyrehatóan elemzi, és ismerteti Aline Rousselle, Porneia. De la maîtrise du corps à la privation sensorielle IIe-IVe siècles de l'ère chrétienne. (Les chemins de l'Histoire), PUF, Paris, 1983. Az ókeresztény hagyományra való hivatkozás érdekessége, hogy a keleti kereszténység gyakorlata lényegesen eltér a nyugati katoliktól. Az ortodoxia ugyanis megengedi a vétlen házastárs számára az újabb házasságkötést.*

¹⁸ Lásd Andreas Dettwiller, „L'épître aux Colossiens”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 287-299. old.

¹⁹ Lásd Andreas Dettwiller, „L'épître aux Éphésiens”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 301-314. old.

remtéstörténetben – amelyben Isten Ádámából alkotta meg Évát – szereplő elhíresült verset: „az ember elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy test lesz” (Ter 2,24). Ez a szerző számára olyan misztérium, amelyet ő Krisztusra és az Egyházra vonatkoztat. Számára teljesen érthetetlen és felfoghatatlan, hogy Krisztus miért hagyott el mindent az Egyházért, amely ekkor, ebben az időben, nem egy hierarchikusan szervezett intézményt, hanem sokkal inkább egy olyan (nem klerikalizált) testvéri közösséget jelentett, ahol a tagok maguk választották meg maguk közül a tisztségviselőket. A szerző tehát végeredményben nem annyira házasságteológiáról, hanem mindenekelőtt krisztológiáról és ekkleziológiáról értekezik. Hogy jobban érthetővé tegye a misztériumot, ezért a házasságnak az efezusiak által is jól ismert korabeli intézményével próbálta azt valamiképpen érzékeltetni. Tudatosan választotta tehát a Ter 2,24-et, szemben a Ter 1,27-el („Isten megteremtette az embert, saját képére, az Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket”).²⁰ Ahhoz tehát, hogy az efezusiaknak írt levél szerzőjének a házasságra vonatkozó koncepcióját (vagyis a feleség férjhez viszonyított másodrendűségét) pontosan értsük, soha nem szabad szem elől téveszteni magát a szöveggörnyezetet. Hiszen a szerző a férj és a feleség viszonyát, illetve az egymás iránti kötelelességeiket együtt tárgyalja a szülők (elsősorban az apa) és a gyermek(ek), valamint az urak és a szolgák viszonyrendszerével és kötelelességeivel.

Összegzésképpen elmondható, hogy a sajátos módon kereszténynek gondolt/tekintett házasságfelfogás tulajdonképpen a korabeli római birodalomban legkonvencionálisabb társadalmi házasságfelfogást tette magáévá. Mindez egyértelműen Pálnak és a 2. századtól kezdődően egyre nagyobb teret és befolyást nyerő páli teológiai hagyománynak tulajdonítható. Ezt a folyamatot – pontosabban annak kezdetét – nagyon jól tükrözi az első Péter levél (kb. 80-90 körül), amely ismeri és használja a kolosszei és az efezusi leveleket.²¹ A házastársak kötelelességeiről, alá-fölé rendelt viszonyáról szóló tanítása pl. (1Pét 3,1-7) teljes mértékben egyezik az ún. páli „házasságteológiá”-val. Arról nem is beszélve, hogy a második Péter levél szerzője (kb. 120-130 körül)²² Pál leveleit már egyenesen az Írások közé sorolja; ami egyben azt is jelenti, hogy a házasságról, házastársi viszonyról és kötelelességekről szóló nézetek normatívvá váltak a későbbi keresztény generációk számára. Semmiképpen nem véletlen tehát, hogy a keresztény közösségek társadalmi beilleszkedésének irányelveit és módzatait megfogalmazó ún. pasztorális levelek (1–

2Tim, Tit)²³ előírják, hogy a keresztény közösségek vezetői (*episzkopoi*) és szolgálattevői (*diakonoi*) szinte mondhatni kizárólag csak kipróbált, hiteles és példamutató családfők lehetnek. Hiszen elsősorban ezek – és nem a nőtlen – közösségvezetők biztosíthatnak valamiféle társadalmi elfogadottságot annak a kereszténységnek, amelynek meggyőződését és életvitelét a korabeli társadalom értetlenül és ellenségesen szemlélte.²⁴

Alexandriai Kelemen házasságfelfogása

A második század keresztény szerzőit mondhatni alig, vagy egyáltalán nem foglalkoztatta a házasság keresztény tartalmának kérdése. Alapjában véve olyan földi és profán valóságnak tekintették, amelyet keresztény szellemben kell megélni. Azok tehát, akik mégis írtak róla (pl. Hermász, Jusztinosz, Athénagorász), elsősorban szexuális megközelítésben tárgyalták, kiemelve a szüzességet és az önmegtartóztatást (*enkrateia*).²⁵ Ez azonban abban a korban messze nem volt annyira rendkívüli és forradalmi, mint amennyire az a mából visszatekintve esetleg annak tűnhet. Elsősorban azért, mert az első és a második században az ún. „pogány” házasságetika felértékelte a házasságot (teret biztosított a szerelemnek, egyre ritkábbá tette a házasság előtti együttélést, erénnyé minősítette a házasságon belüli tisztaságot, kiküszöbölte a biszexualitást és a nemi aktus céljaként mindenekelőtt a gyermeknemzést, nem pedig az erotikus gyönyört határozta meg).²⁶

Kelemen házasságfelfogása tehát egyrészt a páli alapoknak, másrészt pedig a korabeli görög-római kulturális/filozófiai és társadalmi környezetnek a figyelembe

²⁰ Az őstörténet (*histoire des origines, Urgeschichte, primeval history*) problematikáját ismerteti Ch. Uehlinger, „Genèse 1–11”, in: Thomas Römer – Jean-Daniel Macchi – Christophe Nihan (szerk.), *Introduction à l'Ancien Testament. (Le Monde de la Bible, 49), Labor et Fides, Genève, 2009², 197-216. old.*

²¹ Lásd Jacques Schlosser, „La première épître de Pierre”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 447-459. old.

²² Lásd Jacques Schlosser, „La deuxième épître de Pierre”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 461-469. old.

²³ Lásd Yann Redalié, „Les épîtres pastorales (1 et 2 Timothée; Tite)”, in: Daniel Marguerat (szerk.), *id. m.*, 329-348. old. Lásd még Jakab Attila, „A pasztorális levelek egyházszervezeti modellje. Társadalom- és intézménytörténeti megfontolások”, in: Benyik György (szerk.), *Világi közösség, vallási közösség. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia, Szeged, 2003. augusztus 31 – szeptember 3, JATEPress, Szeged, 2004, 165-176. old.*

²⁴ Lásd pl. Xavier Levieils, *Contra Christianos. La critique sociale et religieuse du christianisme des origines au concile de Nicée (45 – 325)*. (Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft, 146), Walter de Gruyter, Berlin – New York, 2007.

²⁵ A kérdést átfogóan tárgyalja Jean-Marc Prieur, „L'éthique sexuelle et conjugale des chrétiens des premiers siècles et ses justifications”, *Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses* 82 (2002) 267-282. old. A forrásszövegek vonatkozásában lásd még Ch. Munier, *Mariage et virginité dans l'Église ancienne (Ier-IIIe siècles)*. (Traditio Christiana, 6), Peter Lang, Berne – Berlin, etc., 1987.

²⁶ Lásd pl. P. Veyne, „La famille et l'amour sous le Haut-Empire romain”, in: *La Société romaine*, Paris, 1991, 88-130. old.; P. Grimal, *L'amour à Rome*. (Petite Bibliothèque Payot 231), Paris, 1995; P. Veyne, „L'Empire romain”, in: P. Veyne (szerk.), *Histoire de la vie privée. I: De l'Empire romain à l'an mil. (Points. Histoire)*, Paris, 1999, 19-213. old.

vételével érhető meg csak igazán.²⁷ Ugyanakkor az is kétségtelen tény, hogy Kelemen korában, az ókereszténységben belül, különböző személyek, csoportosulások irányzatok (gnosztikusok és enkratiták) jelentősen felértékeltek az önmegtartoztatás különböző formáit (különösen a nemi élettől való tartózkodást), aminek következtében természetesen leértékelődött, alacsonyabb rendűvé vált a házasság. Értelemszerűen elvetendőnek minősült a gyermeknemzés is. A szigorú aszkézist hirdető álláspontokkal szemben azonban megfogalmazódtak a mértéktelen kicsapongást valló nézetek is. Lényegében véve mindkét véglet abból a megfontolásból indult ki, hogy az üdvösség elnyerése érdekében a bűnös és beszennyezett, romlandó anyagi (vagyis hús-vér) testet mindenképpen sanyargatni kell. Azt lehet mondani, hogy Kelemen – aki a korabeli társadalom felső rétegéhez tartozott – a végletek között tulajdonképpen a középutat kereste. Az élet és az aktivitás (beleértve az etikát is) minden területén – amelyekre vonatkozóan útmutatásokat, eligazításokat próbált adni korabeli keresztény olvasóinak (pl. miképpen étkezzenek, igyanak, vegyenek részt összejöveteleken, viszonyuljanak a luxuscikkekhez és a gazdagsághoz, viselkedjenek) – a mértékletességet tekintette rendező elvnek és zsinórmértéknek. Nem véletlen, hogy erre vonatkozóan két meghatározást is megfogalmazott: „A mértékletesség lelki alkat, mely a kiválasztás és elutasítás tekintetében megtartja a belátás törvényeit” (*Strom.* II/18,79,5); illetve: „A mértékletesség rendet tesz a vágyódásban” (*Strom.* IV/23,1511).²⁸

Értelemszerűen a házasságfelfogásának is a mértékletesség a kulcsszava. *Szónyegek* c. munkájának harmadik könyvében azonban Kelemen nem annyira a házasság, hanem sokkal inkább a szüzesség kérdését tárgyalja (*Strom.* III/1,1–4). Ezért is mondhatja Heidl, hogy „nem törekedett rendszer megalkotására” (410); annak megfogalmazását ő maga kísérel meg.²⁹ Ellenben Kelemen felfogásában van koncepció és koherencia. Annál is inkább, mivel az általa képviselt mérsékelt középutat két végletes

nézettel szemben kellett védelmeznie: egyrészt a rigoristák (a házasságot elvetők), másrészt a libertariánusok (a teljes szexuális szabadságot hirdetők) ellen (*Strom.* III/2,5–6,56). Tehát ebben a polémikus kontextusban taglalja a szüzesség és a keresztény házasság viszonyát (*Strom.* III/7, 57–12,90); majd írását az enkratitáknak és a kicsapongóknak szentelt fejezetekkel (*Strom.* III/13,91–18,110) zárja. Fejtegetésének legfőbb mondanivalója, hogy az üdvözülés a házasság révén is lehetséges. Annál is inkább, mivel a kor szellemiségével és házasságfelfogásával teljesen összhangban a házasság célját a gyermeknemzésben (pontosabban az utódnemzésben) határozta meg (*Paed.* II,83). Ehhez kapcsolódik szervesen Kelemennek az a fontos kitétele, hogy a hitben és tökéletességben leelőrehaladottabb – vagyis az igazi „gnosztikus” (a dolgokat „ismerő” – keresztény a fiai megszületése után úgy tekint a feleségére, mint a lánytestvérére (egész pontosan a hűgára³⁰)).³¹

Pontos és találó tehát az az összefoglalás, amit Somos Róbert fogalmazott meg Kelemen etikájára vonatkozóan: „A *Sztrómateisz* Philón és a korabeli platonikus hagyomány nyomán kétféle etikai tökéletességről beszél, a *metriopatheia*ról és az *apatheia*ról. Az első tökéletesség a szenvedélyek mérséklését jelenti, a világi javakról, élvezetekről való lemondást, önmegtartoztatást, a természetes emóciók értelem korlátozta működtetését. Az *apatheia* az emóciók végleges kiirtását jelenti, azt az állapotot, amikor már nincs szükség önmegtartoztatásra,

²⁷ Van olyan nézet, amely Kelemen házasságfelfogását és szexuáletikáját nagyon közelinek tartja a korabeli pogány arisztokraták etikai felfogásához, amelyet elsősorban Plutarkhosz nézetei befolyásoltak. Lásd José María Blázquez, „La alta sociedad de Alejandría según el ‘Pedagogo’ de Clemente”, *Gerión* 11 (1993) 185–227. old.

²⁸ Somos Róbert, *Alexandriai teológia*. (Catena. Monográfiák, 1), Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2001, 74–75. old.

²⁹ Annak kiderítése, hogy Heidl tanulmányában mi az eredetien kelemen, és mi a szerző neki tulajdonított értelmezése a különböző szövegek környezetéből származó idézetek és gondolatok rendszerbe szedett konstrukciója révén külön tanulmányt érdemelne. A Heidl által pl. Kelemennek tulajdonított „eucharisztikus szemlélet” (420) teljes anakronizmus, aminek nincsen semmiféle alapja a kelemen életműben. Elsősorban azért, mert az átlag magyar olvasót a katolikus oltárszentséggel való azonnali képzetársításra ösztönzi. A valóságban azonban az ókeresztény szerző semmit nem árul el arról, hogy az alexandriai keresztény közösség miképpen emlékezett Krisztusra, és adott hálát Istennek. Egy azonban biztos: a megemlékezés nélkülözötte a szakrális jelleget.

³⁰ A római birodalomban nagyon jelentős korkülönbség volt tapasztalható a férj és a feleség között, ami miatt komoly társadalmi, szabályozást igénylő probléma volt az özvegyek helyzete. Ez alól maguk a keresztény közösségek sem tudták kivonni magukat, hiszen a vagyonos özvegy egyfajta autonómiára szert tevő nőnek számított, ami feszegette a fennálló társadalmi rend kereteit. Nem véletlen, hogy a „keresztény házasság”-ról megfogalmazott markáns nézetek szinte egy időben jelentek Keleten (Kelemen) és Nyugaton (Tertullianus), s ezek egybeesnek az intézményesedés és a „klerikalizálódás” kezdeti szakaszával, ami értelemszerűen felvetette, hogy pontosan – az uralkodó társadalmi nézetekkel és gyakorlatokkal összhangban – szabályozzák és határozzák meg a nőknek a keresztény közösségekben elfoglalt helyzetét. A nőt értelemszerűen eltiltották minden egyházi funkciótól, beszorítva őt az anya és a feleség szerepbe. Ez azonban nem ment simán és zökkenőmentesen. Lásd pl. Alexandre Faivre, *Chrétien et Églises des identités en construction. Acteurs, structures, frontières du champ religieux chrétien. (Histoire)*, Cerf, Paris, 2011, 311–380. old.; Judith Evans Grubbs, *Women and law in the Roman Empire. A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*, Routledge, London – New York, 2002; Ute E. Eisen, *Amtsträgerinnen im frühen Christentum. Epigraphische und literarische Studien (Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte, 61)*, Göttingen, 1996 (angol változat: 2000); John Wijngaards, *Women Deacons in the Early Church. Historical Texts and Contemporary Debates*, Crossroad Publishing, New York, 2006. Más kérdés, hogy egy évszázaddal később a gazdag keresztény nők éppen az aszketizmus révén törnek ki majd ebből az anya és feleség szerepből.

³¹ Kelemen, *Strom.* VI/12,100,3).

mert az értelmi fejlődéssel párhuzamos erkölcsi előrehaladás oly fokot ér el, hogy megszűnnek a szenvedélyek, a gnosztikus pedig teljes énjével Isten felé fordul, egyjellegű lesz. A tudásból remény, illetve szeretet származik. E szeretet bizonyos értelemben bírja is tárgyát, ezért nem nevezhető szenvedélynek. A gnosztikus lelki alkata marandó – egy sajátos szeretet hatja át, mely bensőséges kapcsolatban áll a Széppel.”³²

Kelemen – az „igazi gnózis”-ra (ismeretre) törekvő, annak eszményét megfogalmazó ókeresztény szerző – tehát a házasságot valójában úgy képzelte el, hogy miután az illető férfi teljesítette a társadalmi konvenció által megkövetelt kötelességét, vagyis gondoskodott a fiú utód(ok)ról – teljes mértékben átadhatja magát az önmegtartóztató életnek. Mondani sem kell, hogy mindebben a nőnek/feleségnek Kelemen nem szán szerepet.³³

Ókeresztény eszmény és modern valóság

Végeredményben elmondható, hogy a házasság kérdése – amelynek pl. a kereszténység első három évszázadában semmiféle sajátosságosan keresztény házasságkötési formája nem volt, mert az teljes mértékben családi aktusnak számított, amit az egyház egyszerűen tudomásul vett és jóváhagyott – élesen veti fel a valláserkölcsei tanításba szervesen beépült különböző ókori (pl. filozófiai) eszmék és társadalmi konvenciók, illetve a „kinyilatkoztatás” (mint mindenhol és minden időben érvényes normatív vallási elvek megfogalmazása) problematikáját. A kérdések továbbgondolására – különösen magyar viszonylatban – azért nem látok lehetőséget, jöllehet fontos lenne, mert azok nagyon távolba mutatóak. A katolikus egyháznak tulajdonképpen önmagát (a saját magáról, a hierarchiáról és a funkciókról, kialakított önértelmezését) és a maga által az évszázadok folyamán konstruált és értelmezett hagyományát kellene valójában újragondolnia, az általa zsigerből elutasított modernitás fényében. Egyre jobban mélyül, és szélesedik ugyanis az a szakadék, amely az egyházi hagyomány képzelt ókeresztény alapjait a történeti kutatás által feltárt valóságtól elválasztja.

Pálos Rozita

FOHÁSZ

*találj magadra bennem Uram
hogy létezzem*

mielőtt leszáll az alkony

SCHANDA BEÁTA

BAJNOK LÁSZLÓ ÉS BENYHE JUDIT

Mindig önállóan kellett döntenem

Volt egyszer, hol nem volt ... Volt egyszer egy kislány, aki Benyhe Judit néven, Andi lányaként, látta meg a napvilágot. Igen gyorsan kapcsolatba - bár akkor még csupán egyoldalú kapcsolatba! - került Péter Bulányival.

Judit: Az Anyu egy fényképet valahogy beküldte a börtönbe Gyurka bácsinak. Ő a napi séta során adta tovább a hírt a börtönudvaron, hogy megszülettem. Mindez 1958-ban történt. Akkor még senki nem nevezte a Bokrot Bokornak. Teltek-múltak az évek, a kislány cseperedett. Azt tapasztalta, hogy édesanyjának nagyon fontos a közösség, az összejárás, Isten Országá ügye. Ezekért komoly áldozatokat, lemondást is vállal. Közben ő maga is szorgalmas hittanos lett a Rezső téri plébánián, ahová 1969. őszén új káplán került, Kovács László. Jól beszélt, érdemes volt hozzá járni, odafigyelni. Egyre nőtt a fiatalság létszáma a Rezső téren. Egyre több lett a program: gitáros mise, színdarab, lelkigyakorlat. Olyanok fordultak meg itt, mint Dombi Feri bácsi, Gyurka bácsi.

Jutkának mindez nem volt újdonság: édesanyja révén már régi ismerősként köszöntötte az embereket is, meg a szövegüket is. Kemény szöveg volt. Kovács Laci is sarkosan fogalmazott. Például azt kérdezte: mit kell tenni, ha hajótörést szenved az ember, s egy deszkába kapaszkodik egy közismert gonosztevővel, viszont a deszka csak egy embert bír el? Vagy azt kérdezte: mit tennél, ha a börtönudvarra - ahol tisztességes anyukák dolgoznak takarítónőként - kiszabadulna egy rablógyilkos, kezében fegyverrel, s a te kezében is puská lenne, sőt jó céllövő lennél? Hosszú-hosszú viták, beszélgetések során kristályosodott az eszmény: az életodaadásig menő szeretet.

Judit: Azután Kovács Lacit áthelyezték, de minket (legalábbis sokunkat) már nem lehetett „levakarni” róla. Nyáron együtt lelkigyakorlatoztunk, év közben átjártunk a város másik felére. És 1979. őszén, egy újabb áthelyezés után, megszületett a „Domi” (a Domonkos templomban, a Thököly úton lévő közösség). Már az első Karácsonyon előadtuk „A kis herceg”-et, még nagykanizsai vendégszereplésre is meghívtak bennünket. Zajlott az élet: év közben a vasárnap esti ifjúsági misék, előtte ifjúsági hittan, utána nagy beszélgetések, évente Domis Találkozók (komoly előkészítéssel, előadásokkal, szervezéssel), nyáron háromnapos lelkigyakorlatok, zebegényi szilveszterek, házibulik, „ötösfogatok”, csoportszerveződések. De jó lenne, ha a gyerekeinknek is jutnának hasonló élmények! Ekkor már egyértelmű volt, hogy a Domi = Bokor-közösség. Én előnyös helyzetben voltam, mert Anyu - aki addigra nem csupán az anyám, de a legjobb barátnőm és közösségi testvérem is lett - nagyon

³² Somos Róbert, *id. m.*, 73-74. old.

³³ A nők szerepéről a kelemen életműben lásd Attila Jakab, *Ecclesia alexandrina, id. m.*, 282-288. old.

segítette a közösségben való részvételemet. Például nálunk is nem egyszer volt csoporttalálkozó, buli. De jól tudom, hogy sokan komoly családi ellenállással küszködtek. Még egy nagy ajándéka a Dominak: itt találkoztam a férjemmel, Bajnok Lászlóval.

Laci: Én budai voltam. Családunk hagyományosan katolikus volt, s édesanyám nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a család vasárnaponként együtt menjen misére. A gimnáziumban nagyon jól éreztem magam, de érettségi után elvékonyodtak, majd szinte teljesen megszakadtak kapcsolataim az osztálytársakkal. Üresség és némi keresés volt bennem. A család baráti köréből hívott el egyszer valaki a Tabánba, hogy ott egész jó mise és ifjúsági közösség van. Kovács Lacira gondolt. Elmentem vele egyszer-kétszer, de még igazán nem fogott meg. Aztán a következő őszön került Laci a Domiba, s az ott összegyülekező nagy „csapatba” már magam is beszálltam. Hogy mi fogott meg? Nem is tudom igazán. Az első időben talán nem is Laci beszédei, hanem a közösség légköre. Meg az, hogy mindenki énekelt. Én nagyon szerettem énekelni, de ez tizenéves fiúk körében nem volt „sikk”. Itt meg nyugodtan lehetett. Jó volt. Aztán sorra adódtak az egyre újabb ismerkedések, barátságok. Idővel a szüleim és a testvéreim is „ideszoktak” és ők is közösségekbe kerültek.

Judit: A mai napig emlékszem egy, még középiskolai, dolgozatomra. Arról írtam, hogy a férjem állatorvos lesz és sok gyerekünk lesz. Falun fogunk élni ... (Laci akkor már „képben volt”!) Én mindig nagy családot akartam. Mi csak ketten vagyunk testvérek, de biztosan tudtam, hogy nekem több gyerekem lesz és főhivatásom az anyaság. Nem a „féltaucat gyerek” Bokor-elvárás motivált. Ez legfeljebb megerősített: hogy lám, nemcsak nekem vannak ilyen örült elképzeléseim! Könyvtáros végzettségem van, de bizony az Országgyűlési Könyvtár másfél évtizede csak elvéve, ünnepnapokon lát! Talán, majd ha a legkisebbek is már javában iskolások lesznek. Mert azért jó lenne néha mást is csinálni, mint fürdetni és pelenkázni, vásárolni és etetni!

Laci: Sikerteljesen beteljesítenem Judit álmát: valóban állatorvos lettem és első állomáshelyemre, Dadra, kicsi Kristóffal hármásban költöztünk. Jó volt az önállóság: családi-lag is, szakmailag is. Csak messze voltunk a közösségtől. Az bizony hiányzott, hogy nem „ugrik be” hozzánk senki, nincs telefon ... Judittal nagyon egymásra voltunk utalva. Az, hogy jól legyünk, szinte kizárólag rajtunk, egymásra figyelésünkön múlt. A család meg nőtt: Dani Dadra érkezett.

Judit: Szép évek voltak ezek, s biztos, hogy segített ebben a közösségi háttér: legalább havonta találkoztunk az EK-val, mely mindmáig táplálkozó közösségünk. Ekkor kerültünk kapcsolatba vezetett csoportunkkal is Mórón. Lacival közös lelkipétezőkre is mindig számíthattunk. De azért nem volt könnyű, ezért is próbáltunk visszajönni Budapestre. Mindketten nagyon idekötődünk, a családi és közösségi szálak nagyon erősek!

Laci: Visszaköltözésünkkel először Andinál laktunk, aztán a szüleim segítségével önálló lakáshoz jutottunk. A lakásszentelő buli máig emlékezetes: rengetegen voltunk, de jó volt! És mivel most már mi lettünk a közösségben azok, akiknek önálló - és jól megközelíthető - budapesti lakásuk lett, sok program házigazdáivá lettünk: közösségi találkozókat, miséket, lelkipétezői beszélgetéseket zajlottak nálunk. Néha kapkodva próbáltunk némi rendet varázsolni az első csöngetés előtt, de jó érzés volt, hogy megoszthatjuk az otthonunkat. Ugyanakkor mégsem vált átjáróházzá a lakásunk, nem ütközött a család érdekeivel.

Judit: Mindig úgy alakult, hogy amikor beköltöztünk egy lakásba, abban kényelmesen elfértünk, aztán az évek múlásával kinőttük. A gyerekek száma is nőtt, meg az önállósági igényük is. Például így volt ez a Bem utcai lakással is, ahol a „régiszerű időkben” még külön hálószobánk volt Lacival. Aztán kiszorítottak onnan a gyerekek. De se baj! Talán most, hogy visszaköltöztünk nagyszüleim házába, talán itt majd kényelmesebben elférünk. Mert mi, felnőttek is igényelnénk néha egy csendes zugot, ami nincs tele gyerekjátékkal, széthagyott kamaszcuccal. Nagyon szeretném, ha Laci - legalább részben! - itthon dolgozhatna. Vagy, hogy legyen egy akkora étkezőnk a konyha mellett, ahol a kilenc fős család kényelmesen és együtt tud asztalhoz ülni. Sőt, netán néhány rokon vagy barát is kényelmesen leülhet velünk a közös asztalhoz!

Laci: Mivel én a munkám miatt valóban sokat vagyok úton - a tavalyi évben pl. közel 50 000 km-t autóztam az országban! - szívesen dolgoznék időnként a családdal közeli körben. Akkor talán hétköznap és napközben is többet látnám a gyerekeket. Mert így a közös programok vagy az estébe nyúlnak, vagy csak hétfői sétárátkirándulásra korlátozódnak. Mindig kevés az idő! (Még alváásra is.)

Judit: Igen, ezt én is elmondhatom: mindig kevés az idő. Évek, évtizedek óta járunk lelkipétezők körébe. Elegendetlenül fontos része az életünknek ez az évi három nap. Ha csecsemőnk volt, őt is vittük és a közösség hozzá is szokott, hogy kisbabákkal tartjuk a lelkipétezőt. De ha éppen nem volt szopós korú gyerekünk, akkor Lacival nagyon élveztük-élvezzük, hogy felnőttek, testvérek-barátok között lehetünk. Ilyenkor átgondolhatjuk-átbeszélhetjük az életünket, a terveinket. Minden nyáron megtervezzük a következő évet, az életünk időbeosztását (amit aztán persze csak többé-kevésbé sikerül tartanunk) és nyugodt körülmények között megbeszéljük, melyik gyerekünkön mire és hogyan kell különösen is odafigyelni az előttünk álló esztendőben. Nagyon fontosnak gondolom, hogy a gyerekek érezzék és tapasztalják, egyéniségnek tekintjük őket, egyénként figyelünk rájuk, nem csupán tagjai egy nyájnak. Ez minden nagycsalád számára döntő! Csak így válik a gyerekek számára is

örömmé egy-egy újabb testvér érkezése. Hála Istennek, minden gyerekünket velünk együtt örömmel várták és fogadták a nagyobb testvérek. Ma már a nagyobbak - főleg Kristóf - nagyon sokat segítenek a kisebbek ellátásában. Néha már egy-egy esti fektetést is lebonyolítanak egyedül.

Jómagam a Bajnok-családdal mintegy másfél évtizede hol hetente, hol havonta, de rendszeresen találkozom: közösségi találkozón, baráti beszélgetésen, családi eseményen, gyerekvigyzás alkalmával. Igen, a nagyok már nagyon önállóak lettek. Akaratuk és véleményük van. Veszik-e a lapot, kell-e nekik a „bokros” életforma?

Judit: Én Anyu mellett tapasztalhattam az ő életét, és kamasz koromban már meg is fogalmazta nekem a Bokor elveit és gyakorlatát. Ő vett rá például az időelszámolásra. Sohasem kényszerrel! Felvetette, javasolta, de azután nekem magamnak kellett döntenem. S mivel nagyon jó kapcsolatban voltunk már akkor is, tényleg odafigyelve fontoltam meg az ötleteit, s általában el is fogadtam azokat. De mindig önállóan kellett döntenem! Anyu mellett felnőni, „belenőni” a Bokorba bizonyos szempontból könnyebb volt mások helyzetével szemben. Ő egyértelmű értékrendet és életformát képviselt és kínált fel nekünk. A nehézséget később tapasztaltam: nehéz volt kinőni az „Andi lánya” szerepből. Sokan csak ezt látták bennem hosszú évekig, pedig én önálló személyiség, önálló döntéshozó lettem és igényt tartottam arra - ahogyan azt minden önálló ember igényli! -, hogy ezt el is ismerjék. Sohasem akartam epigon lenni! Nyilván a mi gyerekeink számára is valamennyire természetes, hogy születésük óta ezt látják, élnek velünk. Tapasztalhatták, hogy nem hanyagoljuk el őket, de azt is, hogy nem válunk a rabszolgáikká, hanem vannak önálló, felnőtt területei az életünknek. Mindig egyértelműen, de a gyerekek értelmi-fejlettségi szintjének megfelelően képviseltük előttük az eszményeinket. Sok szó esett az elmúlt évtizedben az erőszakmentességről, az adásról, a világ éhezőről. Elég sok találkozó van nálunk, s a barátaink gyerekei is gyakran jönnek hozzánk. Ezt döntőnek tartom: legyen a gyerekeknek élménye arról, hogy nem csak az ő családjukban megy ez a szöveg, hanem mások, az ő barátaik és a szüleik barátai is ezt „nyomják”. Ez nagy megerősítést jelenthet pl. egy osztályban való vetélkedés esetén. De azért nem vesszük túlzásba a másságot. Múltkorjában észrevettem, hogy az egyik lányom nagyon vágyik egy új babára. Megvettem neki. Előfordult az is, hogy egyik fiam (még évekkkel ezelőtt) a zsebpénzéből játékpisztolyt vásárolt. Megbeszéltük, hogy nem örülök neki, de nem csináltam botrányt, nem tiltottam erővel. Ma már eszébe sem jutna.

Laci: A két nagy fiúmat még csecsemőkorban megkereszteltettük, de aztán bennünk megérett, hogy a keresztség felnőtt elköteleződést igényel. Így a harmadik gyerektől kezdve már csak befogadó ünnepséget rendeztünk. (Szüleim megrökönyödése és ellenzése közepette.) Az elvek, amelyeket képviselünk, azonosak a nagyobbak és a kisebbek iránt. Viszont a kisebbeknek már módjuk lesz

önálló vállalás alapján megkeresztelkedni. Ahogyan Kristóf is tavaly maga „harcolta ki” a jogot az elsőáldozásra. Mi szeretnénk volna még későbbre halasztani, de ő következetes és kitartó volt.

Judit: Amint lehetséges, igyekszünk a gyerekek számára kis bandát, csoportot létrehozni. Egészen kicsi koruktól kezdve. Jártunk például annak idején a Bokor-ovis-tornára. Családostól megyünk a Bokor-ünnepekre. A gyerekek évről-évre nagyon várják a táborokat és az EK-nyaralást. Egy-egy ilyen nyaralás persze fárasztó: együtt van 8-10 felnőtt és 25-30 gyerek. Nyüzsgés, véleménykülönbség, eltérő életritmus. Mégis az év kiemelt időszakai közé tartozik! A táborvezetőknek is nagyon hálásak vagyunk. Csak bele ne fáradjanak! Ma már a nagyfiúk Gyurka bácsihoz járnak rendszeresen és főleg Kristóf részt vállal a Bokor harmadik nemzedéke számára a programszervezésben is. Pozitív élmények mellett kudarcai is vannak, de eddig még nem adta fel. Most például lelkigyakorlatot szerveznek a nyárra. (Erről egyszer beszélgettem Kristóffal. Azt mondta: Tudod, azt szeretném, ha ez olyan lelkigyakorlat lenne, mint amit Gyurka bácsi Andi nagymamáéknak tartott a 40-es években. Olyan kellene! - az interjú készítője) Készülnek az ifjúsági hétvégékre, az apjukkal együtt edzenek a Bokor-focira. Ezekre a programokra nem lehetne a kamasz gyerekeinket kényszeríteni. Ha tehát mennek, ezt annak tudom be, hogy szívesen mennek, otthon érzik magukat a Bokor közegében. A lányok lelkes „Vidám Csapat”-tagok. Mindig örömmel várják a találkozókat és nagyon szerencsés, hogy nem szülő, hanem a gyerekek-nél „félgenerációval” idősebb közösségi fiatal vezeti azokat. Rohannak a napok, múlnak az évek. Nőnek a gyerekek. A szülők fején pedig szaporodnak az ősz hajszálak (meg aztán fogynak már azok is).

Különleges család a Bajnok-család? Nem tudom. Csak azt tudom, hogy egyedi, egyszeri. Mert csupa egyéniség alkotja: önálló gondolkodással, önálló véleményvel, önálló feladatvállalással. És még mindig hiszik, hogy a Jó Úton járnak egyénileg is, családdal is, közösségekben is! Még egyiküktől sem hallottam soha - pedig lett volna rá alkalom a sok-sok együtt töltött óra és nap során! -, hogy bár másként alakítottam volna az életemet, a családomat! Szóval még semmi lényeges döntést nem bántak meg: a szülők sem, a gyerekek sem.

Így legyen ez még nagyon sokáig!

A Bajnok - Benyhe házaspárral beszélgetett Schanda Beáta

Pálos Rozita

Sors

halálom érik
gyöngynevelő kagylóban
földi fájdalom

MESE A FIAMNAK 1.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer három egyidős, egy magas legény, kisfiam. A földkerekség három távoli országában éltek. Ez a három, távoli országban élő sohasem látta egymást, nem tudták egymás nevét, egymás hírét sem hallották.

Hogy, hogy nem, kisfiam, a földkerekség e három távoli országában a három legény egyazon év egyazon napjának egyazon órájában elhagyta hazáját, hogy megkeresse az élet vizével teli serleget.

Az élet vizével teli serleg az égis éró hegyek mögött, egy véres kút közepében rejtezett. A három távoli országban élő legény elindult, hogy felkutassa az égis éró hegyek mögött a véres kútban rejtőző serleget, és mind a hárman más-más utat választottak.

Ment, mendegélt az első legény, vasbocskora elkopott, acélpálcája olyan vékony lett, mint a fűzfavessző. Az út felénél leült, hogy megpihenjen. Szempillái lecsukódtak a fáradságtól. Mikor szemét újra felnyitotta, kisfiam, ott állt előtte egy kökényszemű, csodaszép leány. Így szólt:

- Hová-merre, te legény?
- Az élet vizével teli serleget keresem – válaszolta a legény.
- Az élet vizével teli serleg az égis éró hegyek mögött, a véres kútban rejtezik. Rövid hozzá az életed, hogy megtaláld. Akinek napjai ki vannak szabva, kellemesebb dolgokkal töltse idejét. Te vagy a méh, én a virág, maradj velem, vedd mézemet.

Az első legény, kisfiam, feladta, megállt az úton.

Az első legény megállt az úton, de a második legény csak ment, mendegélt.

Hogy a fáradságtól el ne aludjon, bicskájával felsebezte a testét, és sórt szórt a sebekre. Úgy égtek a sebei kisfiam, hogy nem is érezte a fáradságot, de a nyelve úgy kiszáradt a szomjúságtól, hogy a szájpadlásához tapadt. Annyira gyötörte a szomjúság a második legényt, kisfiam, hogy amikor meglátta a csillogó vizet, nem tudta megállni, odarohant. A víz úgy csillogott a napfényben, mint az arany. A második legény mohón kortyolta az aranyvizet. Olyan kellemes érzés fogta el, kisfiam, hogy többé el sem mozdult a víztől. Megállt az út kétharmadánál.

Az első legény megállt az út felénél, a második a kétharmadánál, de a harmadik legény csak ment, mendegélt tovább. Elfáradt, de nem pihent meg a kökényszemű, csodaszép leány ölnél. Megszomjazott, de nem ivott az aranyvízből... Ment, mendegélt csak mindig előre. Aki ilyen elszántan halad előre, kisfiam, az eljut a célba.

Te is haladj előre fáradhatatlanul, elszántan, mint ő, kisfiam, tele hittel menj előre, mint ő. Aki tele van hittel, célba ér, kisfiam...

MESE A FIAMNAK 2.

Egyszervolt, hol nem volt, a sok-sok év egyikében, a sok-sokország valamelyikében volt egy hófehér szakállú ember, akinek tudós bölcsessége vetekedett szívjóságával.

Abban az országban, ahol a fehér szakállú ember élt, a legnagyobb város legforgalmasabb terén állt egy bálvány. A bálvány ezeregy ember természeténél magasabb volt, szeme csillogó drágakő, haja színezüst, teste szín-arany. A fehér szakállú ember honfitársai azt a bálványt istenként tisztelték, kisfiam. Abban hittek, hogy mindent: a jót, a rosszat, a termékenységét és a terméketlenséget, a szépet és a rútát ez az ezeregy ember magasságú bálvány teremtette.

Csak a hófehér szakállú ember, akinek tudós bölcsessége vetekedett szívjóságával, nem hitt a bálványban, kisfiam. Eleinte titkolta hitetlenségét, de ahogy teltek az évek, titka egyre súlyosabb kőként nehezedett szívére. Egy nap már nem bírta tovább a szívére nehezedő terhet, kiment a térre, ahol a bálvány állt, és szétkürtölte, ami a szívet nyomta:

- Miért istenítitek ezt a csillogó drágakő szemű, ezüsthajú, aranytestű bálványt? Ti magatok állítottátok ide! Hogy hihetitek, hogy amit a ti fejetek és a ti kezetek alkotott, az teremtette a fejetekeket és a kezekeket? Más nemlétezik, csak a kezdet és vég nélküli, állandóan változó teremtés, amit nem teremtettek. Barátaim, döntsétek le a bálványt!

Az öreg bölcs szavait, akinek tudós bölcsessége vetekedett szívjóságával, először nem értették, aztán nagyot csodálkoztak, majd dühbe gurultak, és elkezdték kövekkel hajigálni. Hullott a kőzapor, kisfiam. Az öregember hófehér szakállát pirosra festette a vér. De nem tudták beléfojtani a szót. Mondta, csak mondta, amiben igazában hitt, hangja egyre erősödött, és ahogy hangja erősödött, ő maga fiatalodott.

Bizony, kisfiam, míg a fehér szakállú öregember a kőzapor közepette elérte az örök ifjúságot, azok, akik megköveztek, megvénültek, gerincük meggörnyedt, kezük reszketett, és már nem tudták védelmezni a bálványt. Az örökifjúvá vált ember, akinek tudós bölcsességével vetekedett szívjósága, egy csapással ledöntötte az ezeregy ember magasságú bálványt.

Ha nem félsz megmondani, amiben hiszel, kisfiam, és hitedért vállalod még a megkövezést is, elnyered az örök ifjúságot, mint az a sok-sok év egyikében, a sok-sok ország valamelyikében élt ember, akinek tudós bölcsessége vetekedett szívjóságával.

MÁRCZI IMRE

ESSZÉK...3.

V. A LÉLEK TEMPLOMA (lsd. 2011.márciusi Koinónia szám)

VI. TÜNETMENTES ÉLET?

Minden kor, minden kultúra többé-kevésbé egységes képet, fogalmat alkot a világról és benne az emberről. Ha nem így volna, akkor a világképre épített társadalom sem volna képes hatékonyan működni. Ez természetesen meghagyja annak a lehetőségét, hogy egyesek időnként elrugaszkodjanak ettől a felfogástól, de ennek okkal kell törtennie, és néha keményen meg kell fizetni az árát.

A tökéletes, hézag nélküli világképet, világmagyarázatot leginkább a vallás kínálja. A vallás számára a világ, a mindenség egész -- akkor is, ha a gyakorlatban nem ezt tapasztaljuk. A feloldás egyszerű: az ember, vagy az istenséggel szembenálló démonok, rossz szellemek zavarják meg a tökéletes rend működését, illetve darabokra szedik azt, ami a teremtés eredeti szándéka szerint egy, tökéletes, egész.

Az európai civilizáció egyik szegletköve a Biblia és a köré ambivalens módon építkező zsidó és keresztény kultúra, amely jobbára a görögök fogalmi rendszerének közvetítésével jutott el hozzánk. Az elmúlt kétezer év hatalmas fejlődést mutatott az ember által használt eszközök terén, de a világértelmezés kulcselemei nemigen változtak. Érthető tehát, hogy a bibliai válaszok az emberi lét alapvető kérdéseire ma sem kerülhetők meg.

Mit mond a Biblia az emberről, az egészségről, a betegségről? Mitől, hogyan lesz „egész” az ember és a világ? Mint tudjuk, a Biblia gyűjtőfogalom; sokféle irat együttese, amelyek a kanonizáció folyamatában válogatódta ki. Maga a kanonizáció folyamata nyújtaná az első értelmezési szintet az egész, az egészség bibliai fogalmához is, ha megközelítőleg pontosan ismerni lehetne a kiválogatás szempontjait; szakértők azonban mind a mai napig vitatkoznak ezeken. Az „eredmény” ebből csak annyi: maga a Biblia is eklektikus válogatás az antik keleti kultúrák halhatatlanul gazdag szóbeli és írásbeli hagyományából: töredékes, nem „egész”.

Ismeretes az az általános ókori felfogás, miszerint a betegség és a bűn összefügg: a bűn következménye, büntetése a betegség. Ezért a gyógyulást is elsősorban mágikus, kultikus eszközökkel próbálták elérni. Ha bekövetkezett, általában az istenség ajándékának, illetve kiengesztelődésének, a bűn bocsánatának tartották, így érthető, hogy a gyógyítás többnyire a papok hatókörébe tartozott. Természetesen gazdag tapasztalatokkal rendelkeztek a természetes gyógyítási-gyógyulási folyamatokról is (olaj, bor, fürdők, gyógyfüvek, masszázs, akupunktúra stb.), de ezek is többnyire kultikus, szimbolikus formákba, folyamatokba ágyazódtak.

Igen éles fényt vet Jób könyve a problémára: egész/séges-e az Isten?! Tényleg abszolút, tökéletes jó?

Nem egy pszichopata örült?! Jung válasza nagyon súlyos további kérdéseket tesz fel a kereszténység abszolútnak, tökéletesnek, egésznek gondolt Isten-fogalmával kapcsolatban. Végül is lehetséges-e az egész, az egészség, ha Isten (a lét) maga is megosztott, poláris, részekből összetett? Nem az-e a lét alaptapasztalata, hogy a világ részekre szabdalt? És az ember életfeladata ennyi: sikeresen egyensúlyozni az egymásnak ellentmondó dolgok között; esetleg harmóniába hozni azokat -- mindezt természetesen az emberi lét horizontján.

Az újszövetségi hagyomány mintha elmozdult volna a fentiekben körvonalazott alapról. Jézus tiltakozott a bűn és a betegség, baj közvetlen oksági összefüggésbe hozása ellen. Bár nem ment el érzéketlenül a testi szenvedés mellett, érdeklődése elsősorban az ember lelki egészsége, Istennel, a mindenséggel való harmóniája felé fordult. Ennek az egységnek a hiányát a pusztulás -- nem a betegség -- drámai képeivel hangsúlyozta. Mivel a betegség mégiscsak szoros kapcsolatban van a romlással, pusztulással, nehéz kérdés annak eldöntése, hogy mennyiben tartotta Jézus a betegséget pusztán a biológiai rend megzavarásának. Ma már bizonyosnak látszik, hogy az evangéliumok Jézus-képére a későbbi egyház szempontjait vetítették vissza. Az eszkatológiai és transzcendens vonások kiemelése miatt árnyékba került mindaz, amit az emberről mondani akart. Nem kétséges, hogy fő törekvése az volt, hogy az ember irányultságát, lelki beállítódását tökéletesítse, illetve fordítsa (vissza) abba az irányba, amely a léttel -- Istennel -- való teljes egységet eredményezheti. Ez az egység azonban csak az ember aktív közreműködése révén jöhet létre. Rajtatok fordul -- mondta; az Isten folyamatosan biztosítja a maga részéről a feltételeket. Ez azonban nemigen látszik a világban. Jób könyvének szerzője azt mondja, hogy az ember csinálhat bármit, végül is egy önkényeskedő, néha zsarnok és kegyetlen Istennek van kiszolgáltatva. Jézus tanítása szerint az Isten szerető atya, aki várja, hogy együttműködhessen az emberrel a teremtés befejezése, tökéletessé tévése érdekében. A baj, romlás, halál tehát Jézus szemléletében is jelen van, de ez nem végzet, mint Jób esetében, hanem cselekvésre, az egység megtalálására való felhívás.

A kereszténység szemléletében háttérbe szorult ez a szemlélet. Az ember az isteni tökéletesség esetleges függvénye. Ez lényegében visszatérés Jób szemléletéhez azzal a különbséggel, hogy a kereszténység szerint Isten abszolút, tökéletes és jó. Ha napjaink valóságával vetjük össze ezt, a szakadék áthidalhatatlannak tűnik. Ám ez már a történeti egyház problematikája, és túlmutat a Biblia világán.

De térjünk vissza Jézushoz. A mélyebb elemzés megmutatja, de legalábbis erősen valószínűsíti, hogy Jézus nagyon mélyen megértette és át is élte az emberlét összes dimenzióját. Az emberi lét harmóniájának megteremtését nem az isteni kegyelemtől várta, hanem elsősorban az embertől. Jézus szerint az egységet, az egészséget az egyén szintjén a test-szellem-lélek egyensúlyában kell megtalálni. A közösségről szóló tanításában

pedig azt hangsúlyozta, hogy az egyén a másik emberrel szövetségben, őt befogadva lehet csak „egész”. A természetről közvetlenül nem sok mondanivalója volt, de a környezettel való harmónia gondolkodásának nyilvánvaló előfeltételei közé tartozott. Manapság ehhez hasonlóan egyre többen gondolják úgy, hogy a környezeti gondok megoldásának kulcsa az ember. A projekciók visszavonása, a beavatás, az aszkézis, az önismeret -- ezek mind megtalálhatók Jézus, a gyógyító eszköztárában.

*

Milyen üzenete van ezeknek a Bibliában fellelhető gondolatoknak a modern ember számára? A vallások sajátos felekezeti szempontjai helyett a lehető legtágabb horizonton kell megkísérlni az értelmezést. A modern (posztmodern) gondolkodás a következő távlatot kínálja.

-- Az ember ellenállhatatlan vágyat érez egy olyan világ iránt, amely egységes, egész, tökéletes; hiány és romlás, betegség nélküli.

-- A világ a valóságban nem egész, hanem részekből összetett, konfliktusos, poláris. A dolgok -- és az emberek is -- keletkeznek és egy idő után elmúlnak, átadva a helyüket valami másnak.

-- Az ember egységet, teljességet, állandóságot akar létrehozni, ám e törekvése közben újabb, mélyebb szakadékok, törésvonalak tűnnek elő a világban. Önmagát is töredékesnek, esendőnek, mulékonynak tapasztalja. A betegség, a halál az emberi lét kihagyhatatlan, lényegi tapasztalata. Az ember sorsa ebben a világban, ebben a létezési módban a polaritás, a töredezettség, a feloldhatatlan komplexitás.

-- Miközben megtapasztalja a betegséget, a romlást, a halált, képes mindezeket a lét tágabb összefüggéseivel egyben látni és elfogadni, magában integrálni, egységben megélni (erre tesz kísérletet a vallás az abszolútum, a jó isten fogalmával). A lét minden látszólagos korlátozottsága ellenére van egy belső játéktér az ember számára.

Ám az ember azt is tudni szeretné, mi van ezen a létezési módon kívül: mi van a halál után, a születés előtt, lehetséges-e, van-e tökéletesség, hibátlan, romolhatatlan lét, egész. A vallások biztosnak ígért válaszokat kínálnak, amelyek azonban egy idő után érvényüket veszítik, mert nem nyújtanak megoldást az élet által felvetett újabb kérdésekre (pl. a környezet rombolása, génmanipuláció).

*

Mindezek után úgy tűnik: az egészség lényegében szubjektív életérzés -- ha pontosítani, szűkíteni akarjuk: annak biológiai vetülete. Az egészség fogalma azonban lényegéből adódóan a horizont végtelen kitágítását sürgeti a szellem és a lélek területei felé. Egészséges egy „izomagyú”, aki épp kilép a fitness-center ajtaján? És beteg-e az a Zsazsa néni, aki csendben tudomásul vette, hogy rákos, és szép sorjában elrendezi a dolgait, tudva, hogy az ő ideje hamarosan lejár?... Az ember soha nem lehet teljesen egészséges és teljesen beteg.

Aki magát egészségesnek mondja, menthetetlen.

VII. FENNTARTHATÓ? MI? MEDDIG?

A Biblia szerint az Úr, amikor megteremtette az embert -- Ádámot és Évát -- , a Paradicsom kertjébe helyezte. Ez a kép azt festi le, hogyan gondolkodott egykor az ember önmagáról. Azt gondolta, hogy ebben a kertben fog lakni. Legalább vágyaiban, kivetítve létezett egy hely, ahol a lét kellemes, zavartalan, és mai szemmel nézve eseménytelen volt. Az is lehet, hogy valóban volt ilyen állapot, talán nem is csak az ember születése körüli időkben. A mítoszok, népmesék tanúsága szerint minden fiú királyfinak, minden kislány királylánynak születik. Az élet egyedisége mellett az ember ugyanakkor valahogyan magában hordozza a kozmikus egészet. De Paradicsom rég nem létezik. A természet pusztulásának ténye az utóbbi húsz évben közismertté, sőt, mindennapi tapasztalattá vált. Az ember tudata azonban tiltakozik, ezért megalkotta a fenntarthatóság eszményét. Jó lenne, ha legalább így maradna minden a természetben, ha nem romlana tovább, jó lenne, ha a dolgok dinamikus egyensúlyba kerülnének.

Úgy tűnik azonban, hogy a világ rég túl van azon az állapoton, amikor efféle egyensúly lehetséges. Rendszerelméleti szakemberek, matematikusok, biológusok, fizikusok vizsgálják a különféle rendszerek stabilitásának feltételeit. Az élet, az élő rendszerek az állandóság és a változás furcsa, kiszámíthatatlan kettősségét mutatják. Mintha a folyamatos, gyakran ciklikus változás tartaná fenn az állandóságot. És megfordítva: ami állandónak látszik, az sohasem ugyanaz: az apró, néha észrevehetetlen változások tartják életben.

Élet... Mi az? Csak semmitmondó fogalmaink vannak. Talán legtöbbit a halál mond róla, amely a lét másik nagy talánya. A halálról egyszerűbb beszélni, jóllehet ugyanúgy nem ismerjük. A halál a hétköznapi gondolkodás szerint a változatlanság, az abszolút fenntarthatóság. Az élet tehát nem fenntartható, mert változik -- és a végén ott van a halál. Van azonban a halálnak egy mélyebb értelme: átmenet valami másba, amit nem ismerünk. A nagy kultúrák nem felejtették el ezt, ezekben az élet a halál felől érthető meg. Így a születés sem pusztán biológiai esemény, hanem kozmikus vonatkozásai vannak. Tudjuk, hogy a születés, az élet és a halál mennyire szerves, szoros egységet alkot a hagyományos magyar kultúrában is. Aki ezt az egységet megéli, az tud élni -- az tényleg megszületett -- , és tud majd meghalni. Tudja, hogy a dolgokat egyszer el kell engedni. Tudja, hogy az élet végén ott várja a nagy változás, az átmenet a nagy ismeretlenbe. A nagy hagyományokkal rendelkező kultúrák mind úgy tudják, hogy ami a halál után jön, az szorosan kapcsolódik az élethez. Valamiképp folytatása annak. Az élet bizonyos értelemben a halálról szól, lehetőség a halálra, a halálon túli életre való felkészülésre.

A mai nyugati gondolkodás tagadja, visszautasítja a halált. Nem akar tudomást venni róla. Ezért az étellel sem tud igazán mit kezdeni. Nem ismeri azokat a mélységeit, amelyeket a halált is ismerő kultúrák tudnak megnyitni szimbólumaik, szertartásaik révén. Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy az egész fogyasztói

civilizáció az igazi, átélt, hiteles élet utáni kétségbeesett vágy terméke. De mivel elvesztettük a halált, az életet sem találjuk. A keresés kudarcra van ítélve.

Ezeknek a kérdéseknek az ad nyomatékot, hogy a halált nem ismerő nyugati technikai civilizáció sohasem látott hatalmat halmozott fel magának. Lényegében rátette a kezét a világ összes erőforrására. Mindent ellenőriz, bármit megtehet. Azt gondolja, hogy birtokolja az életet, és nem áll messze tőle, hogy a halált is legyőzze. De mindig minden a visszajára fordul. A tömegtermék minden darabja azonos, a klónozással létrehozott élőlény minden példánya ugyanolyan, a hatékony rendszerek moduljai azonosak. Ezek mind attól olcsók és hatékonyak, hogy kevesebb változatosság -- információ -- van bennük. A változás (meghibásodás) lehetőségét igyekeznek kiszűrni: maradjon minden minden ugyanolyan. Fenntartható.

Van azonban a fenntarthatóságnak egy tágabb, átfigyobb, mélyebb értelme. Ez magában foglal mindent feltélt, jellemzőt, ami az élet hosszú távon való fennmaradásához szükséges. Van ezek között egy, amely manapság különös jelentőségre tett szert. Ez a változás mértéke és sebessége. A nyugati civilizáció olymértékben fokozta mindkettőt, hogy úgy tűnik, mostantól az egész emberiség sorsára kiható, kezelhetetlen események történhetnek.

Az Egyesült Államokat ért terrortámadás is ilyen lehet. A következő hetek-hónapok megmutatják majd, hogy képes-e az emberiség megbirkózni a maga által okozott krízissel. Le tudja-e bontani a hatalomnak azt a szimbolikus tornyát, amelyet megépített? Most „csak” két valóságos torony dől össze. Tömegnyi ember esett áldozatul a világhatalom jelképes oltárán. A sors tragikus fintora, hogy az áldozatok az építők közül kerültek ki. Van még elég értelem a világban ahhoz, hogy ezt a krízist kezelni tudja? Vagy már csak az erő, a hatalom, a pénz dönt minden felett? Fenn tudjuk-e tartani még a kultúrát, a tudományt, az alapvető emberi értékeket? Vagy ezek is színes mázzá silányultak a hatalom egyre oszthatatlanabb tortáján?

Mi működtetjük a civilizációt vagy az működtet bennünket? Emberek vagyunk még, vagy belül már át vagyunk huzalozva?!...

VIII. BEAVAT(KOZ)ÁS

Amikor Mihály Dénes 1918-ban az első sikeres kísérleteit végezte az elektronikus képátvitellel, valószínűleg nem gondolt arra, hogy egy olyan palack dugóját fessegeti, amiben az a szellem van, amely az ezredfordulóra gyökeresen megváltoztatja majd a világot.

A televízió, a kábele és műholdas hálózatok, majd a számítógépes információkezelés elterjedése, a technika árának csökkenése lehetővé tette, hogy a fejlett társadalmak polgárai személyre szabott kommunikációs szolgáltatásokat élvezzenek

A fentihez hasonló gördülékeny szövegeket olvasva az ember gyanút fog. Milyen kommunikáció folyik itt? Ki az, aki kiszolgál (vagy szolgáltat) – és kit? Kinek használ, és kik, mit veszítenek általa? Kinek, mibe kerül ez? Milyen értékek cserélnek gaudát? Hol van (kié, mivé lesz) ennek a

hatalmas nyüzsgésnek a nyeresége? Hogyan változtatja meg a technika az emberi viszonyokat? Milyen hatással van ez a kommunikáció az ember önmagáról és a világról alkotott felfogására?

Jobb, szebb lesz a világ és benne boldogabb az ember...? Nem egy mefisztói alku-e ez, amelyben az ember a pillanatnyi jólétért odaadja léte értékesebb, örök részét?

A kérdések messzire vezetnek; csak feltételezni lehet, hogy a tudásvágy hosszabb távon elvezet a válaszokhoz. Most elégedjünk meg azzal, hogy egy futó pillantást vetünk arra, hogy mennyiben szolgálják a szóban forgó technikák és szolgáltatások az ember információkra és tudásra vonatkozó igényét. Ezek az igények nagyon sokfélék, és természetesen nem egyformán fontosak.

A tudás változó fogalma és szükségessége

Az ember ősidők óta nagy becsben tartja a tudást.¹ Ennek tartalma azonban változott annak megfelelően, hogy mennyire szolgálta az adott környezetben a túlélést, az érvényesülést. Más volt a papok tudása, akik az istenség és az emberi világ között közvetítettek, és ettől eltért az uralkodó, a hadvezér tudása, aki az adott közösség politikai egységét és életterét védte. Az ausztráliai őslakosok több ezer négyzetkilométeres sivatagi területeken vándorolva pontosan tudják, hogy hol van víz és ehető dolog – ez a több ezer éves tudás számukra ott az életben maradáshoz jelenti.² A fehér embert viszont az érdeklő, hogy hol van uránérc ezen a területen. Melyik a fontosabb tudás?

A tudás modern fogalma nem túl régi. Dosztojevszkij 1867-ben íródott A játékos című kisregényének házitanítója úri gazdái szemében még megvetett ember („csak egy ucsítyle”). Mai felfogásunk szerint a tudás sokrétű és gyorsan változik. Változik a tudás tartalma, és változik a tudás fogalmáról és működéséről alkotott elképzelések. A tudásnak két – más felosztás szerint három – nagy területét szokás megkülönböztetni: a procedurális és a deklaratív tudást (vagy más felosztás szerint a propozicionális, a képekre épülő és a készségszerű tudást. (Pléh, 1998) A tudás fogalmát a gyakorlat felől is megközelíthetjük: Mi az, amire szüksége van az embernek léte fenntartásához? Maslow nyomán: önmegvalósítás – szellemi kiteljesedés, megbecsülés – siker, elfogadás – társak, biztonság – megélhetés – testi igények. Minden olyan adat, információ és tudás értékes, ami ezekhez közvetlenül vagy közvetve hozzásegít. Ezek felett feszül ki az a meta-tudás – mítosz, filozófia, élet-szemlélet az adott kultúrkörből, illetve műveltségi rétegtől függően – amely egységes keretbe foglalja a tudás formáit, beleillesztve azokat a létezés kozmikus rendjébe, és kijelölve az életmód (kultúra) elemeit. Így bizonyos állandóságot biztosítva megalapoz egy értékrendet és erre épülő élhető életmintát. E tudás nem nélkülözhető egyetlen közösségben sem. Ahol meggyengül, bajok ütnek fel a fejüket, és a közösség identitását veszítve szétesik. Érthető, hogy az ókortól napjainkig mindenhol nagy gondot fordítottak az ápolására és továbbadására – jó

példa lehet erre a zsidó és a keresztény ideológia, vagy akár a kommunizmus stb.

Tudás és ethosz

A tudás változása kapcsán felmerül a kérdés: vannak-e állandó, változhatatlan elemei? Van-e abszolút – kortól és kultúrától független – szó, kijelentés, történet? Ki és hogyan értelmezi ezeket? Ki dönt az itt és most érvényes („igaz”) tudásról? A tudománytörténet tanúsága szerint nincs abszolút tudás. A tudomány fejlődése folyamatos, távlati beláthatatlanok. Vannak ugyanakkor az emberiséggel egyidős etikai elvek, amelyek áthágása minden korban veszélybe sodorja a közösségeket. Ilyen az élet tisztelete, a tolerancia, az osztozás elve, amelyek ellentmondásosan bár, de végigkísérik a történelmet.

A tudás és az ethosz viszonyának kérdése ugyancsak örök téma. Itt most csak annak a ténynek a felidézésére szorítkozunk, miszerint a tudományos tévedések hatásai összehasonlíthatatlanul csekélyebbek az etika terén elkövetett tévedések következményeihez képest (a klasszikus példa Galilei és Giordano Bruno esete). Ezek a kérdések messzire vezetnek, és csak azért idézzük fel őket, hogy kellő óvatossággal járjunk el akkor, amikor az érvényes tudásra hivatkozva hozunk meg olyan döntéseket, amelyek hatása messze túlhaladja a szóban forgó tudás, kultúra, műveltség belátható, változó és mindig véges körét. Az etikai szempontok tudása és tiszteletben tartása alapvető, nem söpörhető félre.

Manapság éppen ez történik. Régebben a meta-tudás művelőit beavatottaknak tartották, és nagy megbecsülésnek örvendtek. Ma a tudás demokratizálódása jegyében bárki lehet művelt, okos, vezető. A bürokrácia gépezete intézi a közösség ügyeit, és a világ öles léptekkel halad a globális rend felé. Úgy tűnik, hogy a meta-tudás – filozófia, mítoszok – a szellemtörténet süllyesztőjébe kerül. Papokra, beavatottakra ma nem tart igényt a világ.

Tudás és média

Az a fejlődés, amely a kommunikációs technikák terén zajlik, nem kérdez rá a közvetített tartalmak minőségére, gyakorlatilag független azoktól. A tudás tartalma és minősége, valamint közvetítője között megszűnni látszik minden kapcsolat. A tartalmat egyre inkább a technika maga határozza meg, esetenként maga állítja elő. McLuhan nevezetes állítása, miszerint maga a média az üzenet – *The Medium is the Message* – napjainkban döbbenetes mértékben látszik megvalósulni. (McLuhan, 1964) Elgondolása szerint minden technikai eszköznek – az emberi képességek meghosszabbításának, az extenzióknak – ára van, amelyet a használata következtében elvesző más képességekkel fizetünk meg (amputáció). Kézenfekvő volna ezt közvetlenül a televízióra és általában a vizuális tömegműveletekre alkalmazni, miszerint ezek áradata felhígítja és elmosza a kultúrát – de a dolog nem ilyen egyszerű. Az új médiumok zavarba ejtő bőségben ontják és zúdítják ránk az információt. Hasonlással élve: aki nem tud úszni az áradatban, megfullad. A válogatás, keresés – a hasonlással: az úszni tudás – a túlélés feltételévé lépett elő: az Internet több milliárd oldala közül bármelyik elérhető kevesebb, mint húsz egérekattintással – de csak ha tudjuk, mire kell

kattintani. Érthető, hogy miért olyan nagy az érdeklődés az adatbázisok szervezése és az információkereső szoftverek fejlesztése iránt. Ezt olyan tényezők bonyolítják, mint az információk, adatok, dokumentumok szerzői jogi vonatkozásai stb. Ennél témánk szempontjából sokkal fontosabb kérdés, hogy az algoritmizálható, racionális ismeretek túl a hálózatokon hogyan közvetíthető – közvetíthető-e egyáltalán? – a tudás arról, hogy mit kell tudni (meta-tudás)?

A tudás közvetítése

Tapasztaljuk, hogy a tudás hagyományos forrásai látszólag egyre vékonyabban csörgedeznek. Tény, hogy a tudásátadás számos formája visszafejlődik. Csak az eszközös, praktikus tudásnak van értéke, a hatékony beavatkozás a fő cél, a beavatás – magasabb tudásszintek elérése – elveszti vonzerejét. Csökken a személyközi – elsősorban a családban és munkahelyen történő – releváns információátadás, annak ellenére, hogy a kommunikatív aktusok száma látványosan szaporodik (mobiltelefonon, e-mail, mobil Internet stb.). A helyi, tradicionális közösségek által képviselt normák, szokások, életminták befolyása minimálisra csökken, sok esetben megszűnik. (Egykor a lakótelepek építésének egyik oka is e folyamat felgyorsítása volt, a lakosság „szocialista tudatának” – azaz közösségmentességének – kialakítása céljából.)

A hagyományos oktatás módszerei, technikai és tananyagai egyre kevésbé felelnek meg az élet kihívásainak. Ez az állítás pontosítást kíván: a posztmodern társadalmak fogyasztói normái alá beteretelt népesség felé irányuló kihívásokról van szó. Valójában azonban a korszerű kommunikációs technikák jóvoltából sokkal többen jutnak hozzá információkhoz és tudáshoz. Ez azonban nem mindig jelent adekvát információt és kompetens tudást, csak a források és az elérhetőség megsokszorozódását. Ha hiányzik a kiválasztást segítő meta-tudás, nem találunk rá az alternatívákra. Az információk és az elérési lehetőségek sokasodása önmagában inkább a frusztrációt növeli, és eltorlaszolja a kreativitás útjait. Segíthet-e tehát az ezerarcú, elbűvölő elektronikus kommunikáció a releváns – az élethez fontos, nélkülözhetetlen – tudnivalókhöz jutásban?

A szerkesztés, a műsorrend vagy a mobiltelefon menürendszere, a hálózati szolgáltatások a választás káprázatos bőségével kábítanak, de nem kínálnak használható szempontokat ahhoz – a reklámot kivéve. Úgy tűnik, hogy jelenleg az új médiumok, kommunikációs eszközök és szolgáltatások elsődleges célja a médium fogyasztásának növelése (nézők, illetve előfizetők száma, eladott példányszám, hálózati forgalom stb.). Csak mintegy melleleg alkalmasak ezek az eszközök az egyén személyes információs igényeinek (azok egy részének) kielégítésére is. A kérdés tehát így tehető fel: alkalmas-e a modern kommunikációs eszközök bármelyike arra, hogy egy közösség (etnikum, társadalom, emberiség) boldogulását elősegítse? Át tudja-e venni a beavatottak feladatát, hogy közvetítse azt a magasabb rendű tudást, amely a történelem során állandóan biztosította a közösségek identitását és kohézióját? A kérdés csak azután

értelmezhető, ha meghatározzuk, mit jelent a „boldogulás”: a saját közösség életének tartós fenntartását, az identitás megőrzésével, mások sérelme nélkül. Az identitás fenntartása feltételezi a hagyomány átadását is – ennek pedig része az a fent említett meta-tudás, amely a világban való eligazodás, a létezés kozmikus rendjébe történő integrálódás elengedhetetlen feltétele.

Beavatás szovjet és amerikai módra?

A Mátrix című film csattanós választ ad erre a kérdésre. A történet szerint az emberi lét a gonosz befolyása alá került. Magát nem tudja megszabadítani, ezért kell egy megváltó, aki élete feláldozása árán megmenti az emberiséget. A történet a keresztény (és számtalan más) mitológia közhelyszerű összefoglalása. Az a félelmetes ebben, hogy az emberi lét legnyugtalanítóbb kérdését teszi fel, de a lényegi válasszal adós marad. A film a vizuális effektusok áradatát zúdítja a korántsem gyanútlan, de megváltatlan néző nyakába, aki a vizuális sokk hatása alatt tökéletesen elfelejti, hogy mi is az igazi kérdés. Ugyan már, mondhatja bárki, hogyan lehetne számon kérni egy szórakoztató filmen a lét nagy kérdéseit? Igen ám, csak hogy a Mátrix átlépi a műfaj határait. Az életáldozattal járó megváltás (feloldás, üdvösség, boldogulás) nem lehet szórakozás tárgya. A film pontosan jelöli ki a vizuális média lehetőségeinek határait: a kérdést fel tudja tenni, de a válasszal adós marad.

Az ítéletet azonban ne siessük el. A feltett kérdésre léteznek ugyan kollektív „igen” válasz: a megváltás sürgető igényét minden korban és kultúrkörben ki kell elégíteni, legalább az ígéret szintjén – ez a konszolidált társadalmi lét feltétele, melyre a mindenkori politikai hatalom kényszerül. Lényegében erről szól a médiumok – a közvetítés, a közvetítők – története. De az egyéni, személyes lét egyedi feladatait ki-kik csak maga végezheti el – és ez már egy másik szféra, a belső kommunikáció területe. Ha valaki rálép a beavatás, a megváltás rögzített útjára, megteszi az első lépést a minőségi, legmagasabb értelemben vett emberi lét felé. Elgondolkodva a Mátrix történetén, könnyen eljutunk erre a következtetésre.

A kérdéstről szóló számtalan dráma, film közül eleve-nítsünk fel még egyet, Tarkovszkij Stalker című filmjét. A történet szerint a vezető (mester, guru) elvezethet az üdvösség küszöbére, de az embernek magának kell átlépnie azt. Az író cinikus – a küszöbön egyensúlyozó – magatartása pontosan jelzi ezt a vonakodást, ambivalenciát. A kérdésre a válasz érdemi része az ember belső szférájában születik meg.

Betöltheti a vezető, mester, beavató szerepét bármilyen nem személyes médium? Át tud-e vinni lényeges – létről szóló – tudást egy hálózat? Tud-e, tudhat-e – esetleg személyes üzenetek közvetítése útján – személyre szólóan motiválni? Ezekre a kérdésekre a technika és a kommunikáció napjainkban zajló viharos fejlődése alapján azért sem tudunk határozott választ adni, mert a létrejövő új eszközök, technikák és szolgáltatások olyan új helyzeteket hoznak létre, amelyekre nem vagyunk felkészülve, mert eddig nem voltak ilyenek. Egyszerű példa a mobiltelefon, amely egyaránt alkalmas fecsegésre és bensőséges üzenet-

váltásra akár sok ezer kilométeres távolságból is. Megint az a helyzet, mint már sokszor a történelem folyamán: az ember kezébe kerül egy eszköz, amely kitágítja a lehetőségeit (extenzió...), és el kell döntenie, hogy mire, hogyan használja azt. Az újdonság a korábbiakhoz képest az, hogy ezek az eszközök nagyon sok mindent tudnak, többnyire személyre szóló információszerezésre, tudásszervezésre is alkalmasak. Az ezek használatával felnövő új nemzedékek olyan kreatív médiarendszereket (kreatív eszközhasználatot) alkothatnak, amelyeket ma elképzelni sem tudunk. Egy pozitív eredményt sejteni lehet: csökken a félreértések, rossz előfeltevések súlya, aránya. Arra is van esély, hogy a mostani mélypontról elmozdulva beindul egy „pozitív spirál”, amely kedvezőbb tudati helyzetbe hozhatja a fejlett technikák felhasználóit. De ez nem a technikáról, hanem az azt használó emberről szól.

INCZÉDY PÉTER

MIRŐL MI JUT AZ ESZEMBE

**2012. NOVEMBER AZ OKTÓBERI NYÁRBAN
PÁLINKAFŐZÉSKOR**

A novemberi naptárba még csak épphogy belelaptopoztunk, máris belekóstolhattunk a télbe. Dunántúl felé már október utolsó napjaiban hózáporral lept meg az időnek járása. A hónap közepén pedig még a trikó is lekívánkozott rólam, amikor az őszi fokhagyma alá készítettem a talajt. A nyári meleg napokon azonban a színesedő lombok és a korai sötétedés már figyelmeztetett a közeledő télidőre. A zsákfalumban is megszapordtak a fával rakott kocskák és egyre több kertben gondozták a temető virágait, köztük a krizantémet másik nevén a margitvirágot. Errefelé krizsának mondják ezeket a késő őszi virágokat. Tipikus őszi rövid nappalos növények közé tartoznak, mert virágzásukhoz 12-14 órányi sötétre van szükségük, jóllehet vannak korábban, nyár elején nyíló változatok is közöttük.

A kerti munkák végét jelentette, hogy felszedtem a kései másodvetésű céklákat is. Kitelet, de a Rubin fajtához mérten kisebb gömbök kerültek a kosárba, majd végül üvegekbe. A szőlőt is leszedtük, pontosabban unokám szüretelte le a megmaradt fürtöket, amivel a betakarítás örömét szerettem volna felkelteni benne.

Egyik ragyogó napos délelőtt a letermelt málna veszőket is kimetszettem, a délutánt pedig a ribiszke sorápolásával töltöttem el. Akkor a bogyós ültetvényünk, hogy egy rövid őszi nap elég a két sor gondozására. Az októberi arany napok másikát fokhagyma duggatással töltöttük. Sikerült ugyanis makói termelőtől, őszi makói fokhagymát vásárolni a váci állat- és kirakodó vásáron. Újra kezd vásári formát ölteni ez a havonta megrendezett nagy piac, amit korábban többnyire kínai ruhák s román cipők kínálata jellemezett.

Hogy milyen teendők maradtak még a tél előtti napokra?

Hát egy kis kupac szarvasmarhatrágya elterítése szántás előtt s egy kannányi szilvacefre lepárlása. Szomszédunk is hasonló feladatok elé nézett - persze nagyobb léptékben - és még a késő októberi havas esők előtt meg is szántották a területet. Mi meg várhattuk míg elmúlik a hirtelen ránk települt morcos idő.

A nyár végén – szilvaszezonban a lekvár s más szilva-befőttek készítése mellett s után a felesleget cefrének gyűjtöttem egy jól zárható edénybe. Ki is magoztam a szilvát, beteg gyümölcs sem került a műanyag edénybe s mivel elég édes volt a szilva, cukrot sem kevertem bele. A meleg napokon bizony gyorsan hangos erjedésnek indult. Néhány nap múltával, amikor felnyitottam egy kis cefrekalap zárta le a beöntő nyílásnál a cefrelevet. A szájhagyomány szerint az erjedés alatt fel is szokták keverni a cefrét, de erre a gyors zajos erjedés mellett idő sem maradt és egyébként is úgy gondoltam, hogy felesleges, sőt talán káros is lett volna kavargatni. Így állt a kiforrott szilvalé légmentesen lezárva több mint egy hónapig, amikor a korábban vásárolt konyhai – mondhattam volna patikait is – lepárló berendezést beüzemeltük Jani bácsi szomszédommal.

Kezdő pálinkafőzőként méltán bízhattam a duplafalú üstben, hogy ne holmi lekozsmált párlat csepegjen majd az edénybe. Csupán a hűtővíz gyakori cseréjéről kellett gondoskodni, mert az bizony gyorsan felmelegedett a réz cső-kígyók körül. Betartottuk a kötelező rézeleje előntést is, majd a már folyamatosan csurgó pálinkát egy régi tejesüvegbe gyűjtöttük. A megtelt üvegben máris 50-es értéknél lebegett a fokoló szára.

Már csak a hozzáértő minősítés maradt hátra, mert valójában egyikünk sem igazán fogyasztója az ilyen párlatoknak.

INCZÉDY PÉTER

DECEMBERI TEENDŐK A KERTBEN

A decemberi kerti teendők a téli napokon jobbra a konyhaasztalra szoktak szorulni. Ha éppen nem a megmaradt növényvédő szerek átvizsgálásával kezdjük a tavaszi felkészülési programot. Ilyenkor érdemes elkészíteni a kert-tervet is, mit hová ültessünk elgondolással és egy pillantást vetni a kamrában, spájzban várakozó téli gyümölcsökre, körtére almára, vagy éppen a befőttekre is.

Akinek pedig pincéje is van és már az újbort is lefejtette, ott is akad még az éves kerti teendők eredményeként feladata.

A téli napok alkalmasak a kerti szerszámok átvizsgálására és javíthatására. Érdemes ilyenkor gondot fordítani rájuk, mert a használatba vételkor felmerülő apró bosszantó hibák elhárítására, vagy alkatrészek pótlására akkor már nem mindig lesz elegendő időnk. Most szakítsunk időt a szakirodalom tanulmányozására is, hogy ne csupán a különböző hírközlők reklámjaira legyünk utalva, amikor a konyhakertünk növényeinek fajtáit válogatjuk össze.

A téli kerti elfoglaltságok között első helyen szokták említeni a madáretetők kihelyezését. Városi kertekben, ahol naponta fel tudjuk tölteni eleséggel legfeljebb a galambok távoltartása okozhat problémát. A szűkebb nyílású etetők ugyan jól megőrzik a kisebb testű madaraknak kiszórt élelmet, mégis érdemes figyelemmel kíséreni a készletet, mert ha már odaszoktattuk a kert téli lakóit, akkor el is kell lássuk őket. Ilyen célra a kiürült műanyag flakonokból is könnyen készíthetünk madáretetőt. Különösen a cinkék tudják jól használni ezeket a műanyag alkalmasokat, mert minden egyes maggal elröppennek az ágak közé, ahol azután zavartalanul elfogyaszthatják

Olajos magvak mellett szalonnabőr, faggyú is kedvelt elesége lehet a madaraknak, de kenyérmorzsával ne töltsük fel az etetőt. Száraz teleken itatásukról sem feledkezzünk meg, esetenként a hidegebb napokon a jeget is feltörve az itatóban.

Hétfégi nyaralók kertjébe azonban a madárgondozást inkább odúk kihelyezésével, vagy fészkelő helyek létesítésével gyakoroljuk, ha nem tudjuk biztosítani az etetők rendszeres feltöltését.

A kert téli teendői között kell említeni a havazásokkal járó tennivalókat is.

Amilyen jó hatása van a szántókat betakaró vastag hóaplannak, annyira sok gondot okozhat a kertben, különösen az örökzöld fák ágain. Nagyobb havazások

idején éppen ezért tanácsos a kert fáinak ágait megszabadítani a hó terhétől, mielőtt a fűrészhez, vagy gallyvágó olóhoz kellene nyúlni.

A hó nélküli hideg pedig a fagyérzékeny növényekre jelenti a legnagyobb veszélyt a téli napokban. December hónap elején ezért még egyszer szemléljük meg a fagy ellen bebugyolált növényeinket – a fügebokrot, vagy a rozmaryngot a fűszerkertben – egyúttal ilyenkor arról is meggyőződhetünk, hogy a pockok, egerek, vagy más rágcsálók nem a takarók között kerestek-e menedéket a télre. És a kerti csapok, meg az öntözésre használt vezetékek és locsoló tárolók víztelenítéséről se feledkezzünk meg.

TÓTH FERENC

FÉLJÜNK-E A GYÜMÖLCS MAGONCOKTÓL?

Idén másodszor jártunk vendégségben Pórszombat Medes dűlőjén Kovács Gyulánál, akit örökségvédő, gyümölcs tájfajta-mentő tevékenységéért 2009-ben a „Zala megye kistelepüléseiért és hagyományaiért” díjjal tüntettek ki, 2011-ben pedig ugyanezért Jánossy Andor díjat kapott. Először Gyümölcsoltó Boldogasszony napját megelőző napon, március 24-én, másodszor a „Mi lesz veled magyar falu?” című rendezvényen, 2012. szeptember 27-én. A tavaszi rendezvényen V. Németh Zsolt, a Vidékfejlesztési Minisztérium államtitkára bejelentette a legfrissebb jó hírt, hogy a minisztérium elhárította a gyümölcs tájfajták szaporításának és forgalmazásának útból a bürokratikus akadályokat. Eddig ugyanis gyakorlatilag lehetetlen volt államilag elismertetni gyümölcs tájfajtákat, mostantól azonban a Nemzeti Fajtajegyzékbe való felvételük nem csupán lehetővé vált, de a felvételi kérelem intézése, az eljárás díjmentes lett. A jó hírek természetesen én magam is örültem, de azért belém bújt a kisördög, és megkérdeztem az államtitkár urat, hogy a tájfajták magoncainak a forgalmazása előtt is felnyílik-e valaha a bürokrácia sörmpója.

Házigazdánk, Kovács Gyula megdöbbenve a kérdésem-től azonnal válaszolt, még mielőtt V. Németh Zsolt felocsúdott volna: „Remélem soha!” Ezt követően heves, érzelmektől sem mentes szakmai vita bontakozott ki közöttünk a gyümölcs tájfajták vegetatív és generatív szaporítása körül. A jogszabály ide vonatkozó része egyébként így szól:

„A tájfajta szaporítóanyagának minősül a növényi rész (rügy, dugvány, bujtvány, merisztéma stb.), amelynek felhasználásával ivartalan úton állítanak elő állandó helyére (pl. gyümölcsösbe) kiültethető kész növényt.” (A vidékfejlesztési miniszter 27/2012. (III. 24.) VM rendelete a gyümölcs tájfajták állami elismeréséről, valamint szaporítóanyagok előállításáról és forgalomba hozatali feltételeiről)

Fontos kiemelni, hogy a jelentős áttörésnek számító, a tájfajták fennmaradását elősegítő rendelet csakis a vegetatív szaporítást ismeri el, és csak azt támogatja.

Járjuk hát körbe a kérdést, milyen lehetőségeket és veszélyeket rejtene, ha a tájfajták ivaros szaporítása is zöld lámpát kapna.

Ivartalan szaporításnál a fajta egyöntetűsége és állandósága szinte biztosra vehető, hiszen ha a „rügymutációk”-tól eltekintünk, az utód szinte tökéletes másolata lesz annak a fának, amiről szaporítóanyagot szedtünk. A rügymutáció eredményezhet jót is, rosszat is, viszont nem annyira gyakori jelenség, hogy komolyabban, állományszinten csökkenthetné az egyöntetűséget és állandóságot. A rügyszerűsödés során valószínűleg nem csak mutációk, genetikai „másolási hibák” fordulnak elő, hanem feltehetőleg a növény célzottan is tud változtatni saját génállományán a folyton változó környezet függvényében. Ennek a genetikai változásnak a lehetőségei azonban mindenképp korlátozottabbak, mint az ivaros szaporodás esetében. Az apai és anyai gének mind az ivarsejtképzés során, majd a beporzást követő megtermékenyítéskor elképzelhetetlenül sokféleképpen kombinálódhatnak. Ha a képződő magvakból termő növények fejlődnek, tapasztalhatjuk, hogy az utódok egy része hasonlít az anyanövényre, más része nem. Az anyanövénytől eltérő növények többsége általában számunkra kedvezőtlen irányban változik meg, viszont kellően sok utód esetén találhatunk néhány egyedet, amelyek értékesebb tulajdonságokra tettek szert, mint az anyanövény. Az apanövényt pedig sok esetben egyáltalán nem ismerjük.

Tehát az első két dolog, amit elveszíthetünk az ivaros szaporítással, az pont az egyöntetűség és az állandóság, a fajtvá minősítés alapfeltételei. A harmadik érvágás a név elvesztése vagy felhígulása, lejárata lenne: például a Sózókörté magjából nevelt növényt nevezhetem-e még Sózókörtének, ha ismeretlen volt az apanövény? Termőre fordulása előtt semmiképpen sem, termőre fordulása után pedig legfeljebb „Sózókörté-jellegű”-nek hívhatnám, ha a gyümölcs tulajdonságai érzékszervi vizsgálat alapján megegyeznének a nevezett fajta gyümölcsének tulajdonságaival. Itt azonban éppúgy elszabadulna a pokol, mint a kenyerek esetében, ahol a „házi jellegű” kifejezésnek már semmilyen jelentéstartalma nincs a vásárló számára, annyiféle ipari pékárura aggatják ezt a címkét. A gyümölcs tájfajták esetében a névnek és a mögötte rejlő tartalomnak kultúrtörténeti jelentősége is van, így a fajta elnevezése nem egyszerűen a megkülönböztetés eszköze, a gyümölcs tulajdonságai pedig nem csak a fogyasztói igények kielégítését szolgálják. A történeti értékek, hagyományok őrzése szükségszerűen együtt jár azzal a szemlélettel, hogy az állandóságot erősíteni kell, a változást pedig mérsékelni. Gondoljunk csak a történelmi borvidékek hagyománytisztelő borászaira, mennyire idegenkednek az új fajta bevezetésének még a gondolatától is!

Mindezek ellenére mi adhatja mégis a generatív szaporítás létjogosultságát?

A legnyomósabb érvnek azt tartom, hogy a tájfajták többsége is ivaros úton (magról) jött létre valamikor a múltban, csak a felszaporítás, elterjesztés történt oltással, szemzéssel, bujtással, dugványozással, valamint sajátgyökerű növények esetében gyökérsarjak átültetésével. Az ivaros szaporodás nyújtotta változékonyság biztosítja, hogy az egymást követő nemzedékek hozzáidomulhassanak a változó környezethez, beleértve a változó éghajlatot, a változó talajviszonyokat, valamint a szintén változó kártevő- és kórokozó-együtteseket. Ez utóbbiak szabadon élhetnek mind az ivaros, mind az ivartalan szaporodás nyújtotta előnyökkel, attól függően, hogy minőségi vagy mennyiségi szaporodásra van-e szükségük. Mindeközben gyümölcsöző növényeinket mi magunk fosztjuk meg az alkalmazkodás fő eszközétől, az új genetikai minőséget ígérő ivaros szaporodástól! Roppant egyenlőtlené válik így a küzdelem - úgy is mondhatjuk, hogy amíg a károsítók folyamatosan korszerűsíthetik genetikai programjukat, aközben a gyümölcs tájfajták genetikai programját konzerváljuk, így korszerűtlenné tesszük. Mintha a társadalmi rendet őrző szervek emberei még mindig csak lóval, karddal és egylovatú szuronyos puskával lennének felszerelve, miközben a banditák használhatnák a legkorszerűbb gépjárműveket és automata fegyvereket. Valahogy így veszítette el életerejét a Besztercei szilva is, pedig sok jel utal arra, hogy a géncentruma itt lehet a Kárpát-medencében. A generatív szaporítás széles körű alkalmazása megadta volna az esélyt a himlővírussal szembeni ellenálló képesség megjelenésére, mint ahogy a szőlő generatív szaporítása a filoxéra ellen kínálhatott volna természetes védelmet, az oltványtelepítés alternatívájaként.

A másik érv az lehet a generatív szaporítás mellett, hogy ha csak a meglévő tájfajtákat őrizzük meg, újakat pedig nem hozunk létre, akkor csak lassítottuk a kipusztulási folyamatot, de nem állítottuk meg! Pedig még megállítani sem lenne elég a genetikai erőziót, hiszen az értékvesztés, az örökségfajták eltűnése már régóta tart. A változatosság növelésére, a régi fajtagazdagság visszaépítésére lenne szükségünk, ami elképzelhetetlen a magról szaporítás tömeges mozgalommá tétele nélkül. A vegetatív szaporítás olyan, mintha a legkiválóbb tudósok és mérnökök klónozásától várnánk a társadalom műszaki fejlődésének a töretlenségét, és azzal érvelnénk, hogy a természetes, ivaros szaporodás során a születendő utódok 99%-ának az értelmi képességei a klónozásra kiválasztott hírességek képességei alatt maradnak. Való igaz, ha magról szaporítjuk a gyümölcsöt, utána sokkal keményebb szelekcióra van szükség, mintha oltottuk, szemzettük vagy dugványoztuk volna. Lehet, hogy csak minden századik magból válik olyan gyümölcsfa, ami minden igényt kielégít (bőtermő, ízletes, szép, ellenálló), viszont magot óriási tömegben szerezhethünk akár ingyen is a feldolgozás során.

A harmadik érv a helyrevertett magoncok utolérhetetlen életrevalósága. Csírázást követően a mag sokkal erőteljesebben növeszti a gyökerét lefelé, mint a hajtását felfelé. Gyakran több év alatt is csak néhány centiméteres magasságot ér el a növény a föld felett, miközben a főgyökere

már több méteres mélységbe jutott. Ha a főgyökér elérte a vizet, illetve a gyökérszeret kiépítette a gombafonál-(mikorrhiza-) kapcsolatait, hirtelen megugrik a hajtásnövekedés, és behozza a több éves lemaradást, sőt le is hagyja a vele azonos évben ültetett fejlettebb oltványokat. Tapasztalatom szerint a farontó rovarok (pl. kis farontólepke, púposzú) elkerülik a helyrevertett magoncokat, az oltványokat viszont előszeretettel teszik tönkre. Az átültetés (mint oly sok más stresszhatás is) előbbre hozhatja a termőre fordulást, viszont rontja a fa ellenálló képességét, csökkenti a várható élettartamát. Ezen a nehézségen a vegetatív szaporítás esetében is segíthetünk, mégpedig helybenoltással. Ekkor az alany helyben magról kelt vad gyümölcsfa, aminek értelemszerűen érintetlen, eredeti a gyökérszerkezete és a mikrobiális kapcsolatrendszere, csak annyi hátránya van a nem oltott magonchoz képest, hogy az alany és a nemes között szinte mindig feszül kisebb-nagyobb belső ellentét, dül egy kis belső harc. Ezen segíthetünk úgy is, hogy nem vad alanyra oltjuk a tájfajtánkat, hanem a saját magoncára. De ha már helyrevertett saját magoncokat nevelünk, miért ne lehetne oltatlanul hagyni belőlük valamennyit? Ekkor vegetatívan is szaporítottunk, szolgálva a konzervatív értékőrzést, és generatívan is, szolgálva az élet egyik alaptörvényét, a „változva megújulást”.

Attól nem kell tartani, hogy a sajátgyökerű, magnemes állományok olyan mértékben kiszorítják az oltott állományokat, mint ahogy ez utóbbiak tették az előbbiekkal. A vegetatív szaporításnak annyival több rövid- és középtávú előnye van a generatív szaporítással szemben (korábbi termőre fordulás, kiszámíthatóbb tulajdonságok, forgalomképesebb áru), hogy erről nem fognak lemondani az emberek.

Tehát a javaslatom: gyakoroljuk mindkét féle szaporítást a gyümölcs tájfajtáknál! Az ivartalan szaporítást nagy gondossággal, mintha életet mentenénk, az ivarosat pedig nagy bizakodással és várakozással, mintha új életet segítenénk a világra.

Nagy Gáspár

Jegyzvén szalmaszállal

- ... mindig és mindig:
bűnökben edesült, iramult napok
habjaiban fuldokló emberek,
egy szalmaszállal, tudjátok-e?
talán a menthetetlent mentitek.

- ... kívül és belül:
poklosan örvényült, háborult világ,
de a remény sohasem meghaló,
ha minden utolsó szalmaszál
ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!

Illyés Gyula

A TETTES

1.

Minden tárgy egy picit óra. Egy málnaszem éppúgy jelzi egy-egy nap elmúlását, akár egy torony. Egy kenyérmorzsában éppúgy benne feszül az éjfélről éjfélig lejáráó huszonnégyes egység, akár egy gondosan fölhúzott Omegában. A kavicsban is rugó működik, csak erősebb járatú. Példa rá a márványszobor: évezredekig elketyeg, igaz, olyan halk ütemben, mely már csak szemmel követhető. Így is megállapíthatjuk, mégpedig évezredekre visszamenően percnyi pontossággal, mikor húzták föl egy Ramszesz vagy egy elfeledett Tang-Csin szobájában.

2.

Az időnek tehát nincs lakása. A tárgyokban vonja meg magát. Semmiképp se másként, mint a kukac a cseresznyében, a szú a szemöldökfában. Azaz nem mint lakó, hanem mint élődi.

Helyesbítünk. Idő önmagában nincs is; sose volt. Így sose lesz. Az idő a tárgyak betegsége. Róluk harapódzott át reánk élőkre. Minden ragály a frissen megfertőzött közt pusztít leghevenyebben. Van vajon remény, hogy valamikor (mint valaha rég) ellenállóbbak leszünk a fertőzéssel szemben? A különbség a tárgyak és az élők között: más-képp védekeznek a rontás ellen.

A világűr csendjében – a teremtés elmebajos szótlanágában – mi emberek is csak ilyenféle időmérők: időellenállók vagyunk, máris dicsérendő tartóssággal a túró és a piramisok között. Ez nem csüggesztő; bátorító. Hozzásegít annak a magányossági érzésnek a leküzdéséhez, ami az emberiségre szakadt – eddig föl nem mért pusztítást okozva – és szakad szünetlenül, hol hetes eső, hol világvégkezdő hegyomlás sötét óráit idézve tudatunkba mindazóta, amióta egy gyermeki hiedelem végleg eltűnt a képzelet zsinórpadlásán. Hogy mindezeket a rugókat valami atyai kéz húzza föl.

3.

Atyánk nincs, ám testvérünk – velünk egysorsú – az rengeteg. Csak meg kell találnunk, ami rokonít. De önzetlenebbül, tágabban! Új helyezkedést kell keresnünk, új családkört? Nem; csak föl kell, el kell ismernünk újból régi jó rokonainkat, akiket hajdan letagadtunk holmi Zeusok felé ácsingózva. Holott ők még a legjobb társaság számunkra ebben a hideg semmiben, ami az idő s ami – most már látjuk – mégis a legvalóságosabb haza. A legközelebb! Több benne a tanácsadó, a kalauzunk, mint sejtettük valaha, annak a régi hiedelemnek a göggyében. A világ testvéribb – népesebb –, mint föltételeztük. Hisz a szívünkben sem az idő jár. Hanem csak egy betegség. A ketyegő halál.

4.

Ha a lélek főtulajdonsága, hogy örökidejűsége áhít mindennek, ami érzékelteti ezt az örök időt, köze van a lélekhez, ez csak természetes. Innen tekintve vajon ki győzi inkább az időt: Caligula-e, vagy a lova, vagy a tíz csöbör

méreg, amit áldozataival az igényes császár megitatott, vagy éppenséggel áldozatai? Ennek akarata, annak okozója, amannak ereje az áldozatoknak rettegése volt.

Azzal jár, azaz hozzá tartozik, és attól jár, vagyis annak erejével mozog: a kettő közt a különbség nem csak a szótárban – minden nyelv szótárában – árnyalati. Valóságosan is. A vaj attól jár és azzal jár, sőt azzal jár le, hogy avasodik, az arc, hogy ráncosodik, a költészet, hogy ünnepi lesz, a szerelem, hogy beteljesedik s hálából el akar múlni.

A dobozban szikkadó cipőkrém épp oly viszonyban van a halhatatlansággal, mint a sarkcsillag. Más-más grádicsan? Épp csak ebben – a dolgok, a tárgyak, a jelenségek viszonyában – kell rendet teremtenünk, s máris kezd alakulni egy új harmónia.

Rendet teremteni? Meglátni először is a rendet!

5.

Tíz mondatban az olvasó elé helyezzük azt a legalább tízezer bölcséleti műből fölterebélyesedett elméletet, a mind a mai napig a legésszerűbbet annak bizonyítására hogy van rend, azaz halhatatlanság. Hogy órarendszerünket személyes szándék húzta föl.

A tétel Szent Tamástól ered. Eszerint a tárgyokban végbemenő minden változás külső behatás eredménye. Minden behatás föltételez természetesen egy előző behatást. Ezek sorozata pedig szükségszerűen egy olyan változás-előidézőt tételeztet föl, amely úgy oka minden változásnak, hogy maga már nem változik. Nem lehet ez tehát sem afféle első szem a láncban, sem holmi időbeli kiindulópont. Mert hisz akkor is még az volna, mint a többi. Másfajta külsőből kell ezekre hatnia. A véges, változó, létrenden kívül pedig ilyen eredménnyel csak egy nem-véges egy nem változó ható- vagyis teremtő-erő működhet.

A falatnyi fagyalton át tehát, melynek lágy megroskadásán lenyelte előtt egy pillanatra megállt a szemünk, a Teremtő trónusához száguldhathat a tekintet.

6.

Magára adó, fölnőtt embert zavarba ejt bármily ilyen Első Atya későbbi fölfedezése. Mintha már férfikorba jutott törvénytelen gyermek ajtaján kopogtatna valaki éjszaka, viharban: Én nemzetelek!

Vagyis azért tartasz igényt a földélre, melyet én készítettem? Sőt azért akarsz ura lenni? Késő. Bárhonnan kerültem is ide, itt már én vagyok a gazda.

Rég többet tudva, mint te.

A társaimtól.

Rég nem tőled remélve védelmet.

A társaimtól.

A tárgyak közt foglalni megfelelő helyet nem lefele haladás a lépcsőn; nem lefokozás. Ez a szerénynek tetsző helyünkrehúzódás óriási térhódítás. Megvethetjük a lábunk; az alakítható sárban, e kemény talajon.

A továbbiakról legközelebb.